

ANBEFALINGER

BÆREDYGTIGT FORBRUG

APRIL 2023

Projektpartnere

Projektet er en del af

Projektet er støttet af

”

Jeg synes, at det har været helt vildt givende at være med i borgersamlingen, på alle mulige måder. Jeg er oprigtigt trist over ikke at skulle være en del af den her borgersamling, og den her skønne flok af forskellige mennesker længere.

Aksel, medlem af borgersamlingen

INDHOLD

Anbefalingsrapportens opbygning	4
1. RAMMESÆTNING	6
Baggrund for borgersamlingen, opgave og mandat	7
Borgersamlingens medlemmer og sammensætning	9
2. BORGERSAMLINGENS ANBEFALINGER	14
Indledning, vision og værdigrundlag	15
#1 Vi vil have afgifter, der sikrer, at vores forbrug bliver bæredygtigt	18
#2 Borgerne skal inddrages mere – det skaber forandring	19
#3 Meget mindre animalsk produktion – meget mere plantebaseret	20
#4 Det skal være meget nemmere at købe og spise bæredygtigt	22
#5 Flere bæredygtige og fleksible boformer	23
#6 At energiforsyningen i Danmark kun består af vedvarende energikilder	24
#7 Offentlig transport skal være bæredygtig og tilgængelig for alle	25
#8 Producenter skal holdes ansvarlige for at producere, distribuere og bortskaffe på bæredygtig vis	27
#9 Ny levevis kræver ny viden og nye kompetencer	28
#10 Vi vil bo grønt og i renoverede bygninger	30
#11 Mere natur og grønt i by og på land	31
#12 Vi vil dele, bytte og genbruge – gør det nemt!	33
#13 Mindre ulighed er en forudsætning for bæredygtigt forbrug – og også mere retfærdigt	34
Vores spilleregler for samarbejdet i borgersamlingen	35
3. UDTALELSER	36
Advisory Board udtalelse	37
Ekspertudtalelse	38
Tredjepartssekretariatets validering	40
4. BORGERSAMLINGENS PROCES OG FORLØB	42
Kort om borgersamlinger	43
Borgersamlingens organisering	44
Borgersamlingens forløb	45
Borgersamlingens arbejdsmetoder	47
Observatører	54
Færdiggørelse af anbefalingerne og overdragelsen til opdragsgiverne	55
Tak	56

ANBEFALINGS- RAPPORTENS OPBYGNING

Denne anbefalingsrapport præsenterer Borgersamling Bæredygtig Forbrugs arbejde og anbefalinger. Rapporten indeholder også formidling af borgersamlingens baggrund, opbygning, forløb og udtalelser fra borgersamlingens organiserede parter. Rapporten er opdelt i fire dele.

Første del er en introduktion af borgersamlingen – her belyses både rammen, opdragsgiverne og medlemmerne af borgersamlingen.

Anden del er borgersamlingens indledning, vision, værdier og 13 overordnede anbefalinger, alle efterfulgt af prioriterede og konkrete anbefalinger. Denne anden del er resultatet af borgersamlingens medlemmers arbejde, og er udviklet og skrevet af medlemmerne af samlingen i fællesskab.

I tredje del er der udtalelser fra de partnere, der er organiseret omkring varetagelsen af den uafhængige borgersamling; Advisory Board, ekspertgruppe og tredjepartssekretariat.

Fjerde del indeholder et overblik over borgersamlingens forløb, og beskriver de forskellige samlinger, faglige oplæg og metoder.

Wlfic: Bygninger-Sæst
Kode: Bygninger

CHARLOTTE
Bæredygtigt Forbrug

DEL 1

RAMME- SÆTNING

BAGGRUND FOR BORGERSAMLINGEN, OPGAVE OG MANDAT

En borgersamling er et faciliteret forløb, hvor en gruppe repræsentativt udvalgte borgere arbejder sammen om at løse en problemstilling, stillet af en eller flere opdragsgivere, i dette tilfælde to regioner og tre kommuner.

Borgersamlinger er gode til at arbejde med dilemmafyldte og komplekse problemer. En borgersamling mødes flere gange over en periode, hvor de bliver præsenteret for ekspertviden, oplæg fra relevante oplægsholdere og indspark fra andre borgere. Medlemmerne udvikler, i dialog med hinanden, anbefalinger, der er deres fælles bedste bud på, hvad der ville være gode løsninger for dem. Borgersamlingens arbejde afsluttes med, at anbefalingerne overdrages til de politikere, som er opdragsgivere.

Borgersamling Bæredygtigt Forbrugs kerneopgave har været at formulere en vision for og anbefalinger til en fremtid med bæredygtigt

forbrug. Borgersamling Bæredygtigt Forbrug har været samlet otte dage over otte måneder og derudover til en del arbejds møder i mindre grupper. Borgerne har tilsammen lagt estimeret 4422 timers arbejde, inkl. mødetid, forberedelse og transport. Det svarer til over 160 døgn i alt.

Borgersamlingen er igangsat af politikerne i Region Hovedstaden, Region Syddanmark, Frederiksberg Kommune, Rudersdal Kommune og Vejle Kommune. Hos alle fem partnerorganisationer er der et ønske om at involvere borgerne tættere i den grønne omstilling, og en nysgerrighed på, hvordan det gode liv kan se ud i en fremtid med bæredygtigt forbrug.

Organisationerne har alle forpligtet sig til, hvordan de vil arbejde med anbefalingerne. Det er beskrevet i fem politiske mandater, der varierer lidt, men fællestræk er at politikerne har forpligtet sig til at:

1. Præsentere borgersamlingens anbefalinger for Kommunalbestyrelsen/Regionsrådet – og/eller relevante politiske udvalg.
2. Behandle borgersamlingens anbefalinger i administrationen (som forberedelse til behandling i relevante politiske udvalg).
3. Behandle borgersamlingens anbefalinger i relevante politiske udvalg og evt. i Kommunalbestyrelsen/Regionsrådet – og de relevante udvalg/ Kommunalbestyrelsen/ Regionsrådet træffer beslutning om, hvilke anbefalinger, der bliver arbejdet videre med.
4. Bidrage til at realisere udvalgte anbefalinger via politiske beslutninger og konkrete pilotprojekter, evt. i samarbejde mellem flere kommuner/regioner.

Borgersamling Bæredygtigt Forbrug er en del af det EU-støttede projekt Circular Economy Beyond Waste, som har til formål at fremme

omstillingen til cirkulær økonomi i Danmark. Borgersamlingen fokuserer på borgernes rolle i omstillingen – og på hvordan både forbrugsmønstre og rammerne for forbruget skal ændre sig.

I denne rapport er borgernes anbefalinger samlet, og overdrages til opdragsgiverne, som derefter har til opgave at omsætte dem til politik og løsninger.

Partnerorganisationerne bag Borgersamling Bæredygtigt Forbrug har forpligtet sig til at designe og drive forløbet efter de internationale OECD-standarder for borgersamlinger (se eventuelt disse i sin fulde længde i del 4). Det har blandt andet betydet, at der er indgået en tredjepartsaftale med We Do Democracy om at designe og lede arbejdet uafhængigt, at der har været nedsat en ekstern ekspertgruppe, samt at borgersamlingen evalueres af forskere fra Københavns Universitet både før og efter samlingerne.

Du kan læse mere om forløbet, organisering, arbejdsformen og det faglige input, deltagerne har fået, i del 4 af denne rapport.

BORGERSAMLINGENS MEDLEMMER OG SAMMENSÆTNING

I forsommeren 2022 blev 40.000 borgere fra de tre kommuner og to regioner inviteret til at deltage i borgersamlingen. 640 tilmeldte sig, og blandt dem blev 66 medlemmer lodtrukket til at matche bestemte profiler, sådan at medlemmerne afspejlede Danmarks samlede befolkning ud fra de valgte kriterier. Der blev trukket lod om pladserne ud fra køn, alder, uddannelse og geografi. Det er gjort ud fra en tankegang om, at man kan have forskellige perspektiver og erfaringer fra hverdagsliv, alt efter hvilket køn man har, hvor langt man er i livet, hvad man arbejder med og hvor man bor.

En del af lodtrækningsstrategien har fra start været at rekruttere flere, end der statistisk har været brug for. Dette skyldes en vurdering af, at med så mange mødedage på tværs af landet og et forløb over otte måneder, ville der være en stor sandsynlighed for et frafald. Den faglige vurdering var, at 36 deltagere rent statistisk ville være nok til at sikre repræsentativitet ud fra de valgte kriterier.

Af de 66 oprindelige var der en håndfuld, som meldte sig ud inden borgersamlingens start, grundet forskellige personlige årsager. Ved afslutningen af borgersamlingens forløb har der været 44 aktive borgere, som har deltaget på flere af borgersamlingens møder og aktiviteter.

På næste side ses de oprindelige 66 udvalgte medlemmers baggrund, sammenholdt med den danske befolkning, og de 44 tilbageværende medlemmer ved borgersamlingens afslutning.

Som det fremgår af graferne, er der i løbet af borgersamlingen sket en mindre forskydning på tværs af de fire karakteristika køn, alder, uddannelse og geografi. Den største forskydning ses på aldersfordelingen, hvor aldersgruppen +60 år udgør en større andel af borgersamlingens sammensætning end udgangspunktet. Forskydningerne er dog så små, at alle grupper inden for hvert karakteristika fortsat er repræsenteret, og det har derfor ikke væsentlig betydning for borgersamlingens samlede repræsentativitet.

Analysebureauet Analyse & Tal har rådgivet om og gennemført lodtrækningen.

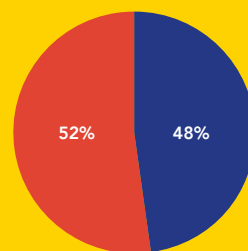
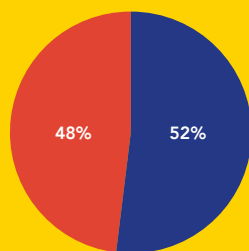
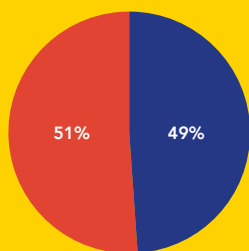

Befolkningen

De oprindelige 66 medlemmer

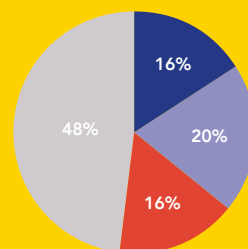
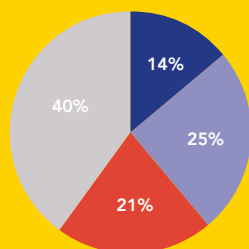
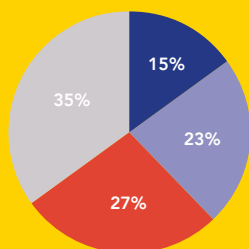
De tilbageværende 44 medlemmer

Kønsfordeling

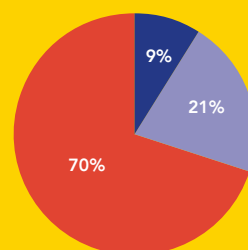
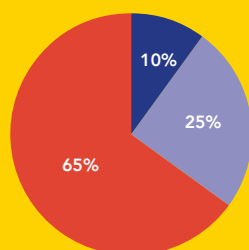
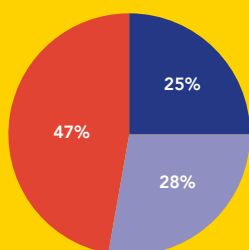
● Kvinder ● Mænd

Aldersfordeling

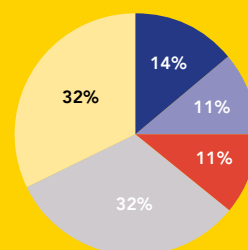
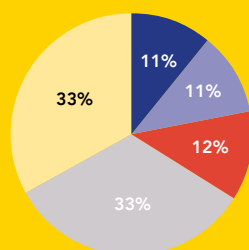
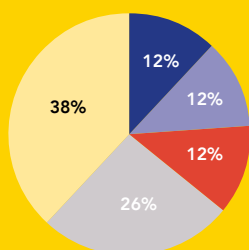
● 16-25 år ● 26-42 år ● 43-59 år ● 60+ år

Uddannelsesbaggrund

● Grundskole / Andet ● Erhvervsfaglig ● Videregående (inkl. gymnasial)

Bopæl

● Frederiksberg ● Rudersdal ● Vejle ● Region H. ● Region Syd

Borgersamlingens 44 medlemmer, som har været aktive gennem hele forløbet.

Anna
42 år
Research scientist
Frederiksberg

Mirjam
48 år
Pædagog
København

Lukas
25 år
Ingeniør og klimaaktivist
København

Micha
31 år
Ejendomsadministration
Birkerød

Aksel
17 år
Gymnasieelev
Birkerød

Lotte
63 år
Operatør
Frederiksberg

Jeff
69 år
Pensionist
Farum

Johnny
74 år
Pensionist
Frederiksberg

Lars
42 år
Chauffør / udlejer
Assens

Hans-Henning
58 år
Chef-koordinator
Haderslev

Kirsten
59 år
Jurist
Birkerød

Charlotte
24 år
Studerende
Svendborg

Tatiana (Tanja)
64 år
Kontor medarbejder
Give

Ulla
69 år
Pensionist
Sønderborg

Bent
72 år
Pensionist
Vejen

Camilla
25 år
Produktudviklings-
assistent hos Toms
København

Jonas
35 år
Anti-corruption
Frederiksberg

Anne Sofie
41 år
Produktchef
Søllerød

Ege
73 år
Bygherrerådgiver
Måløv

Agnete
73 år
Folkepensionist
København

Annika
52 år
Sanger
Frederiksberg

Inge
64 år
Voksen underviser
Odense

Birthe
70 år
Pensionist
København

Anders
23 år
Studerende
Frederiksberg

Lis
68 år
Direktionssekretær
Faaborg

Mathilde
23 år
Studerende og student
v. Odense Renovation
og Plastindustrien
Odense

Frank
65 år
Forsker
Vejle

Bente
73 år
Pensionist

Bjørn
36 år
Freelance oversætter
Ribe

Mand
43-59 år
Region Hovedstaden

Mand
26-42 år
Region Hovedstaden

Kvinde
26-42 år
Region Hovedstaden

DEL 2

BORGER- SAMLINGENS ANBEFALINGER

INDLEDNING

Vi er en gruppe borgere, repræsentativt udvalgte, der afspejler hele Danmark. Vi er så forskellige, som man kan være, på både alder, køn, uddannelse og geografi. Vi er studerende, landmænd, pensionister, håndværkere, truckførere, pædagoger, skolelærere, ingeniører og alt derimellem. Fælles for os er, at vi er bekymrede for, hvad vi betragter som den største krise i det 21. århundrede: klimaforandringerne. Vi er optagede af at løse klimakrisens potentielt fatale konsekvenser for planeten og for menneskeheden, og vi er bekymrede for, at der bliver gjort for lidt ved problemet for langsomt.

Men vi ved nu, at det er muligt at gøre noget, og vi vælger derfor at være optimistiske og løsningsorienterede. Derfor har vi i fællesskab udarbejdet disse anbefalinger, som er rettet mod forskellige niveauer og modtagere. Visse retter sig imod individet, andre mod politikere i kommuner og regioner, og nogle skal forbi Christiansborg og EU. I anbefalingerne fremlægger vi konkrete løsningsforslag, der kan nedbringe Danmarks samlede CO₂-udledning og dermed bidrage til en renere og grønnere verden. Der bor mange drømme, debatter og kompromisser i de anbefalinger, vi har skrevet, og derfor håber vi, at politikerne lokalt og nationalt vil læse og forholde sig seriøst til vores anbefalinger.

Vi mener ikke, at beslutningstagerne bør være berøringsangste, men skal turde at iværksætte initiativer på klimaområdet, der faktisk laver nogle ting om – også selvom de gør ondt. Vi ved godt, at meget af dét, der skal ændres, skal starte med os selv – men politikernes rolle er at være ansvarlige og sætte rammerne, hvor dette kræves. Det indebærer blandt andet, at man tør træffe upopulære beslutninger, som ikke alle nødvendigvis vil bifalde. Vi er klart af den opfattelse, at politisk styring og regulering er nødvendig. Vi er også enige om, at vi som borgere er mere villige til at acceptere påbud og afgifter, end politikerne tror.

Vi vil gerne understrege, at vi i borgersamlingen har arbejdet uafhængigt og frit i hele forløbet. Vi er ikke fagekspert, men vi er eksperter i at være almindelige mennesker og i at ville leve almindelige liv. Vi er i processen blevet enormt meget klogere, og har undervejs fået input fra alverdens indsigtfulde eksperter og interessenter. Opgaven har ikke været nem, for udfordringerne og perspektiverne er mange, og løsninger er komplicerede og ikke helt smertefrie. Selvom vi er rystede over opgavens størrelse, så er vi faktisk også fortrøstningsfulde. Når vi, der er så forskellige, kan blive enige om disse vidtrækkende anbefalinger, så burde det også være muligt at skabe politisk opbakning til at træffe de rigtige beslutninger.

Vi har været glade for at være medlemmer af Borgersamlingen Bæredygtigt Forbrug – tak for at skabe den mulighed! I vores øjne er der ingen tvivl om, at en del af vejen frem er mere borgerinddragelse og flere reelle muligheder for i fællesskab at lave gode løsninger. Alle som én vil vi anbefale andre at sige "ja tak", hvis de får muligheden for at deltage i lignende borgersamlinger i fremtiden, for under vores arbejde er vores lyst til at tage ansvar og deltage demokratisk kun vokset.

Vision

I en fremtid med bæredygtigt forbrug passer vi på hinanden og vores fælles klode. Vi har organiseret os med meget mere borgerinddragelse og medejerskab. Gennem forandring, nytænkning og udvikling har vi sammen flyttet den måde, vi lever og forbruger på. Fremtiden skal bære præg af modige, gennemgribende politiske beslutninger, der markant ændrer, hvordan vi forbruger – fra overforbrug til bæredygtigt forbrug. Det gode liv bliver et liv med mere natur og ro, fællesskaber og bedre sundhed for krop og sjæl – et liv i mere balance. I den fremtid skal vi ikke være bekymrede for, om vores forbrug ødelægger kloden.

Udover vores vision har vi lavet en visionær fremtidslydrejse, som er en måde at dele vores fremtidsbilleder med jer. Find den på Borgersamling Bæredygtig Forbrugs platform (<https://baeredygtigtforbrug.borgersamling.dk/da-DK/>) eller ved at kontakte en af partnerorganisationerne.

Anbefalingerne

På næste side er vores anbefalinger. Læs her om vores håb, drømme og helt konkrete forslag. Som borgersamling står vi bag de samlede anbefalinger, og vi har prioriteret og rangeret de konkrete anbefalinger under hver af de 13 overordnede anbefalinger. De vigtigste anbefalinger er prioriteret fra nr. 1 (vigtigst), til nr. 2 (næstvigtigst) til nr. 3 (tredje vigtigst). De øvrige anbefalinger står i vilkårlig rækkefølge.

BORGERSAMLINGENS VÆRDIGRUNDLAG

- Vores anbefalinger skal føre til handling!
- Arbejde med fakta og viden
- Være begejstrede og nysgerrige – særligt der, hvor vi er meget uenige
- Være åbne for nye løsninger – også dem, der udfordrer vores egne måder at leve på
- Udvikle og passe på vores fællesskab
- Være vores ansvar og privilegier bevidst
- Forståelse, empati og respekt for alle borgere – både i borgersamlingens egen proces og i relation til de borgere, vi repræsenterer.

Værsgo,
Vores vej i den
grønne omstilling

Naturen kan

Visualisering: Mona Ebdrup

#1

VI VIL HAVE AFGIFTER, DER SIKRER, AT VORES FORBRUG BLIVER BÆREDYGTIGT

Vi kommer ikke i mål med at sikre bæredygtigt forbrug, hvis vi kun lader det være op til den enkelte borger og virksomhed. Skatter, afgifter og moms skal bruges til at regulere og påvirke adfærd, så den bliver bæredygtig. Det handler om at belønne og understøtte bæredygtige valg på alle mulige måder. Ændringerne skal ske på tværs af individer, producenter, stat, kommuner og regioner. Vi er enige om, at det er nødvendigt at ændre den måde, vi bruger afgifter, hvis vi skal sikre bæredygtigt forbrug.

Vi anbefaler helt konkret:

1

At der kommer en bæredygtig omstrukturering af momsen og skattesystemet. Det kan f.eks. være differentieret moms eller momsnedsættelse på bæredygtighed. For eksempel på (el-)cykler, elbiler, ingen moms på frugt og grønt og alle deleordninger, herunder delebiler. Eller at man som virksomhed beskattes mindre, hvis man geninvesterer bæredygtigt.

2

At afgifter er så høje, at de sikrer, at vi får omlagt forbruget. Overforbrug skal være dyrere, jo mere man har af det – f.eks. skal det være dyrere at købe den anden oversøiske flyrejse, eller at eje to biler pr. familie.

3

At de midler, der kommer ind fra afgifterne, øremærkes til at fremme mindre belastende adfærd, udvikling og forskning.

At der udvikles en måde, der kan vise den enkeltes CO₂-udledning, og som kan skabe synlighed og hjælpe med at ændre adfærd hos individet. Det skal være lettere at tage personligt ansvar. Det kunne f.eks. være en app, der skal indeholde en CO₂-kvote til hver person og husstand, som man selv fordeler ud på sit forbrug. Formålet er, at der går sport i at reducere sin CO₂-udledning. Det kan være via lovgivning eller frivilligt. Alternativt skal der være en frivillig ordning, hvor man tilslutter sig en reduktionskvote, og hvis man når den, får man en belønning.

#2

BORGERNE SKAL INDDRAGES MERE – DET SKABER FORANDRING

Det er afgørende med en positiv indstilling til omstillinger – det sikrer man blandt andet ved, at vi som borgere reelt bliver involveret i den grønne omstilling. Vi ønsker fokus på de positive fortællinger i forbindelse med grøn omstilling, og vi ønsker, at borgere har mulighed for at indgå i et meningsfyldt samarbejde med politikere og tredjeparter. Alle borgere skal gøre en indsats. Borgerinddragelse er vigtigt her, fordi vi tror på, at det oplyser borgerne om klimaproblemerne, og har indflydelse på, hvordan vi kan løse dem i fællesskab. Det er et fælles ansvar, og vi tror på, at befolkningen er modtagelig overfor en CO₂-afgift, hvis de er korrekt oplyst omkring klimaudfordringer.

Vi anbefaler helt konkret:

1 At når der skal bygges bæredygtig energiproduktion som f.eks. vindmøller og solceller, skal borgerne inddrages tidligt, fremfor først at involvere borgerne, når der er et konkret projekt, og beslutninger er truffet.

2 At lokale og regionale myndigheder bestræber sig på at udnytte eksisterende ressourcer bedre. Det kan være ved at optimere brug af lokaler, ladestander, fjernvarmeenheder, samkørsel og infrastruktur i det hele taget.

3 At etablere kommunale og/eller regionale puljer, som fællesskaber kan søge til bæredygtige projekter. Det kan for eksempel være byhaver eller lignende.

#3

MEGET MINDRE ANIMALSK PRODUKTION – MEGET MERE PLANTEBASERET

Der er mange planer og beslutninger om, hvordan Danmarks arealer skal bruges i fremtiden, hvis vi skal leve bæredygtigt. Meget peger på, at vi kommer til at mangle plads. Vi drømmer om at ændre den måde, vi bruger Danmarks areal på. CO₂-udledningen skal sænkes samtidig med, at vi sikrer, at meget mere af Danmark bliver dækket af urørt natur. Lige nu er Danmark et af de mest opdyrkede lande i verden: 61% bliver brugt til landbrug, hvoraf 80% (altså 49% af det totale areal) anvendes til dyrkning af dyrefoder. Landbruget har ansvar for 22,4% af Danmarks totale CO₂-udledning. Vi skal hjælpe de landmænd, der vil være med til at lave den nødvendige omstilling, og vi har samtidig meget lille tro på, at landbruget af sig selv kommer i mål med den omstilling. Vi ønsker natur, hvor der er plads til insekter, dyreliv, fauna og til at trække vejret og mærke naturen, uanset hvor i Danmark man bor.

Vi anbefaler helt konkret:

1 At støtte omlægning fra animalsk landbrug til plantebaseret fødevarerproduktion – formentlig ved en gentænkning af reguleringen af støtte til og afgifter på landbruget på lokalt, nationalt og europæisk plan.

2 At der skal laves en helhedsorienteret, langsigtet plan for, hvordan Danmarks areal skal bruges. Der skal være en fornuftig balance mellem hensyn til natur, mennesker, miljø, økonomi og tilstrækkelig fødevarerproduktion (omlægning skal ikke erstattes af import).

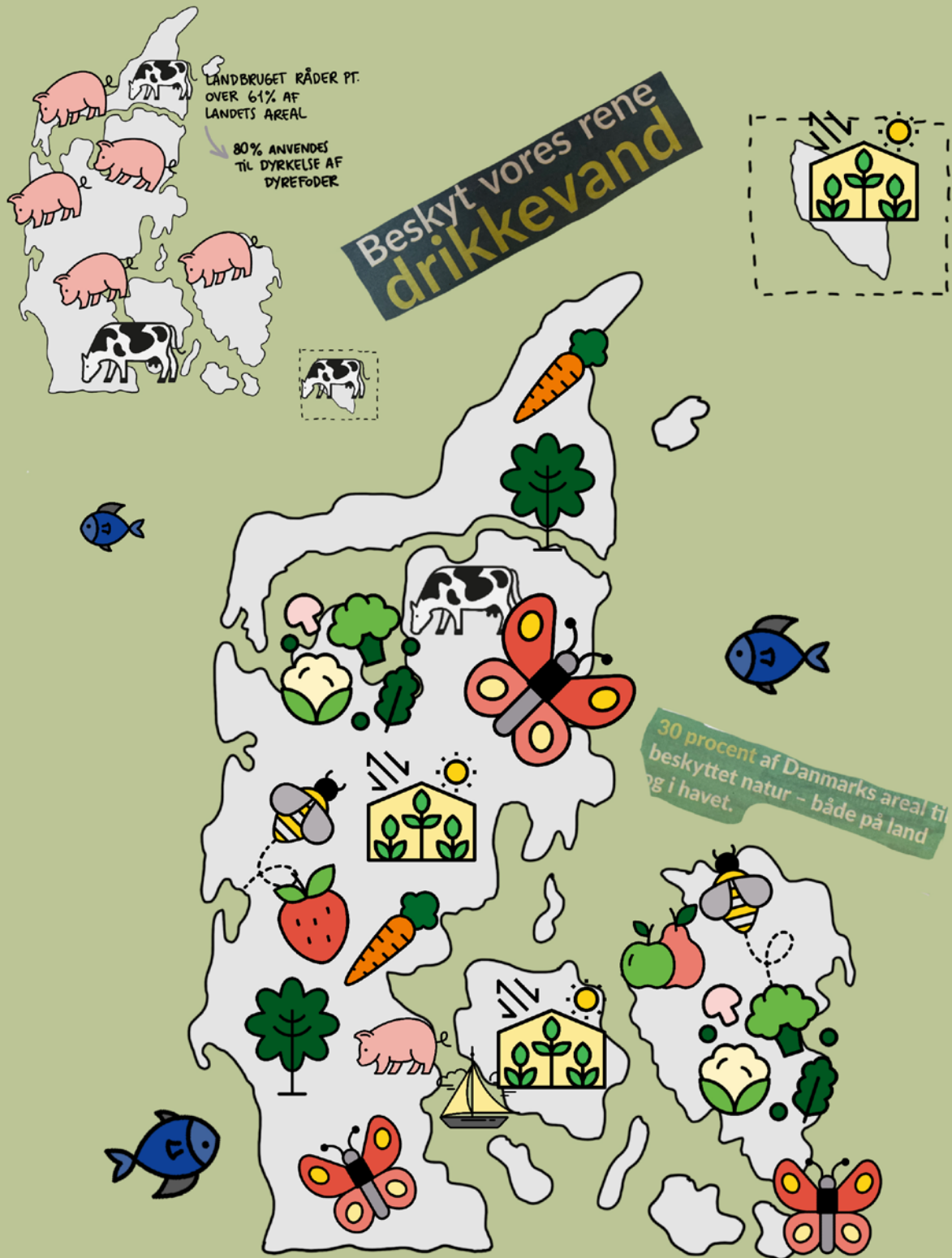
3 At der skal være økonomisk incitament til at omlægge til en bæredygtig landbrugsform. Landmænd skal gives de nødvendige økonomiske ressourcer og faglige kompetencer til omlægningen af produktionen. Måske skal der laves en statslig fond i Danmark, som opkøber animalske landbrug med henblik på at etablere plantebaserede og regenerative landbrug, så det ikke kun er den enkelte landmand, der løber risikoen.

At landbrugs- og arealstøtten (i Danmark og EU) skal sikre nye former for fødevarerproduktion, f.eks. vegansk, regenerativ og cirkulær. Der skal også være fokus på landbrug, der er mindre pladskrævende, er plantebaseret og laver mad til mennesker fremfor foder til dyr.

At borgere i Danmark skal have en forståelse for, hvordan landbruget fungerer i praksis, og hvad de forskellige former har af konsekvenser og muligheder. Der er brug for meget mere åbenhed, f.eks. åbent landbrug, økodage mv. i alle regioner, så vi borgere får flere muligheder for at besøge og forstå både de konventionelle og mere progressive landbrugsformer.

LANDBRUGET OMLÆGGES FRA ANIMALSK TIL PLANTEBASERET

Visualisering: Mona Ebdrup

#4

DET SKAL VÆRE MEGET NEMMERE AT KØBE OG SPISE BÆREDYGTIGT

Det er vanskeligt at finde rundt i, hvad der reelt er det bæredygtige valg som forbruger. Det at spise sammen er et samlingspunkt for næsten alle danskere. Alle vores højtider har egne madtraditioner, vi lægger kærlighed i madpakker og egnsretter, og er stolte af at være gode til at lave mad. Vi vil gøre det rigtige med vores egne daglige valg. Der skal gøres en solid indsats for, at det bliver nemmere at spise bæredygtigt, og at vi sammen opfinder nye traditioner og madvaner, der er bæredygtige.

Vi anbefaler helt konkret:

1 At det skal gøres dyrere at købe produkter med et højt klimaaftryk. Prisen på klimabelastende forbrugsvarer (særligt animalske varer) bør afspejle deres reelle klima- og miljømæssige pris fra hele værdikæden. Dette skal forhindre supermarkeder i at føre discountkrig på produkter som f.eks. smør, flæskesteg mv.

2 At der skal laves en let forståelig mærkningsordning, der tager højde for klima, social, økonomisk og miljømæssig bæredygtighed. Denne ordning skal anvendes til at lave afgiftskrav eller forbud på produkter, der ikke lever op til en vis standard. Ordningen skal harmoniseres på tværs af alle forbrugskategorier, herunder fødevarer, hvidevarer, biler, huse og byggematerialer.

3 At offentlige kantiner i kommuner, regioner og institutioner skal have plantebaseret mad som standard og kød som tilvalg – det skal være organisationernes ansvar, fremfor den enkeltes.

At der bør etableres anti-madspildsbutikker/ initiativer som f.eks. Wefood, som kommuner og regioner skal understøtte og udbrede. På lovgivningsniveau skal man gøre det lettere at mindske madspild for butikker, evt. tildele borgere med en lav indkomst et købe-/medlemskort til butikkerne.

At man i supermarkeder tydeligt skal kunne se, om varer er i sæson og/eller lokalt producerede, i form af en separat mærkning.

At fødevarers transportvej fra produktion til butik bør reguleres, så den reduceres.

At der skal etableres og understøttes flere madfællesskaber, madklubber mv., inspireret af bofællesskaber og kollektiver, og det skal gøres attraktivt at spise sammen, også med henblik på at mindske ressourcespild. Det bidrager også med et socialt aspekt. Det er ikke nødvendigvis realistisk i alle dele af Danmark, da stor afstand vil mindske opbakningen.

At der skal etableres en maksimal afstand for transport af levende dyr i forbindelse med slagting.

#5

FLERE BÆREDYGTIGE OG FLEKSIBLE BOFORMER

Vi bor på mange kvadratmeter i Danmark, og det fylder meget i den samlede arealanvendelse. Vi skal bruge færre kvadratmeter pr. person i vores boliger. Vi har behov for mere fleksible boformer, grønnere boliger, mere renovering og færre nybyggerier.

Vi anbefaler helt konkret:

1 At ændre lovgivningen, så det bliver muligt at bygge almene boliger i god og bæredygtig kvalitet, samt at man prioriterer boliger, der er til at betale, f.eks. almene boliger. Således kan der kigges på en differentiering af huslejeniveau på energivenlige og alternative boformer.

2 At vi belønner og understøtter borgere for at bo flere sammen, f.eks. skal man ikke trækkes i tilskud eller offentlige overførselsindkomster, hvis par og flere generationer vælger at bo sammen.

3 At der er behov for mere fleksibilitet i boligformen over livet, når livssituationen ændrer sig. Når ældre f.eks. ikke længere kan bo i eget hjem, skal der være bedre mulighed for bofællesskaber for seniorer, flere beskyttede boliger og plejeboliger, da nogle kan have svært ved at komme videre fra et stort hus.

At reducere størrelsen af kvadratmeter pr. person ved at understøtte mere fleksible boligformer, herunder bofællesskaber og almennyttige boliger. Kommuner og regioner skal prioritere tilladelse til oprettelse af alternative boformer og effektivisere disse tilladelsesprocesser.

At folk bor tæt ved uddannelsesinstitutioner og arbejdspladser, da det er en besparelse for klimaet på transportposten. Derfor kan man også se på, hvorvidt udflytningen af universitetspladser og statslige arbejdspladser er det rigtige at gøre for klimaet. Man bør lave investeringer i nye bæredygtige initiativer og erhverv på steder, hvor udflytninger var tiltænkt – det fungerer ikke at smadre eksisterende faglige miljøer og gavner ikke bæredygtighed. Urbanisering er ikke noget negativt.

At kommuner og regioner skal være med til at inspirere og understøtte, at pladsbesparende boliginventar kommer frem i lyset. Således kan det lade sig gøre, at vi bor på færre kvadratmeter, da vi udnytter pladsen bedre. Det kan være gennem iværksætterpuljer dedikeret til klimaindsats, at kommuner og regioner selv køber pladsbesparende inventar.

#6

AT ENERGIFORSYNINGEN I DANMARK KUN BESTÅR AF VEDVARENDE ENERGIKILDER

Vi skal frigøre os fra brug af fossile brændstoffer her og nu. Det er svært at forstå, hvordan der stadig kan være hele industrier, der lever af at producere fossile brændstoffer. Produktionen af grøn energi, herunder solceller, fjernvarme og vindmøller skal understøttes. Kommuner, regioner og stat skal sikre støtte til energireovering. Vi skal søge at øge vores uafhængighed af ikke-bæredygtig energi og energi fra andre lande.

Vi anbefaler helt konkret:

1 At virksomheder placeret i områder med kollektiv varmforsyning forpligtes til at sende evt. overskudsenergi på nettet. f.eks. datacentre, der producerer meget varme, som kunne gå i et fjernvarmeværk. Lovgivning og afgifter skal tilpasses, så det bliver fordelagtigt.

2 At der skabes bedre muligheder for lokalt at gå sammen om lokal energiproduktion via vindmøller med videre. Fra kommunal side skal man søge at købe andele eller deltage aktivt i energiprojekter. Det offentlige/kommunale ejerskab er mere social retfærdigt, da ikke alle borgere nødvendigvis har råd til at købe andele, men det er vigtigt, at borgerne inddrages aktivt i beslutningsprocessen fra start.

3 At private virksomheder og det offentlige i forhold til både nybyggeri og renovering skal etablere vedvarende energikilder, anbragt så hensynsfuldt som muligt, f.eks. på flade tage eller flader, der ikke skæmmer bygningerne. Solceller skal etableres på arealer, der ikke kan anvendes til produktion af fødevarer. De skal være visuelt skærmede eller være på steder, hvor mennesker ikke kommer.

Forpligtende arbejde med at skabe økonomisk forsvarlige energiløsninger til mindre samfund.

At der lægges solceller på tagene i stedet for på markerne og belægninger på cykelstier, motorveje og togs Skinner, der bruges til at producere vedvarende energi (solceller i belægningen eller mellem skinnerne).

At fortsætte forskning i overførsel af energi fra vejbaner til køretøjer.

#7

OFFENTLIG TRANSPORT SKAL VÆRE BÆREDYGTIG OG TILGÆNGELIG FOR ALLE

At kunne komme frem og få hverdagen til at hænge sammen er enormt vigtigt. Samtidig er det åbenlyst for os, at der er et kæmpe potentiale for reduktion i CO₂-udledninger fra transport. Staten, regioner og kommuner har det overordnede ansvar. De skal understøtte tilgængelig og effektiv offentlig transport gennem fornyede investeringer. Der skal være bæredygtig og tilgængelig offentlig transport over hele landet. Det skal være billigt og med fleksible løsninger, såsom deleordninger, særligt uden for byerne. Den bæredygtige transport skal være den billigste form for transport i dag og den eneste i morgen. Det skal være muligt at komme fra dør til dør, uanset hvor man bor i landet. Men løsningerne skal ikke være de samme. I byerne skal vi første og fremmest cykle.

Vi anbefaler helt konkret:

1 At det offentlige prioriterer investeringer i ny infrastruktur på baggrund af bæredygtighedshensyn. Dvs. fokus på mere togtransport og cykling, f.eks. supercykelstier, frem for udbygning af motorveje og lufthavne.

2 At etablere flere forsøgsordninger, bl.a. med fri kollektiv transport, for at flytte bilister til kollektiv transport.

3 At udvikle et mere fleksibelt transportsystem, hvor man lettere kan kombinere transportmuligheder såsom cykel, tog, bus, flextrafik etc. Derved opnås mere smidige rejse-gange og gerne flere kombinerede trafikmodeller – f.eks. mikromobilitet. Trafikskaber skal samarbejde med virksomheder og uddannelsesinstitutioner om ruteplaner, så den kollektive transport passer med arbejds- og mødetider.

At vedtage et kørselsfradrag, der tilgodeser bæredygtig transport, f.eks. ved at indføre kørselsfradrag fra første kilometer i husstande uden bil. Et kørselsfradrag, der tilgodeser at cykle.

At optimere deleordninger i transport ved bl.a. at koordinere vognparken i det offentlige og i det private til f.eks. skoler, syge-transport mv. Det kunne være delebusser til institutioner og foreninger.

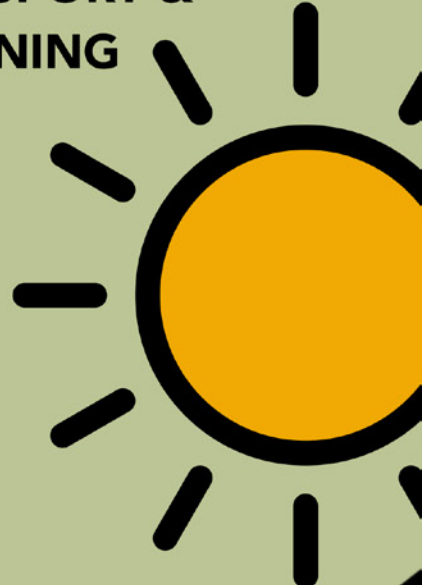
At der etableres trafiksikre supercykelstier, der forbinder alle byer i Danmark.

At der skal være stop for anlæg og udvidelse af motorveje.

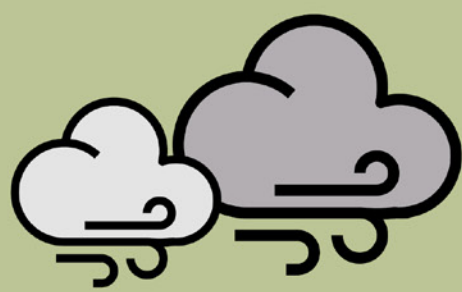
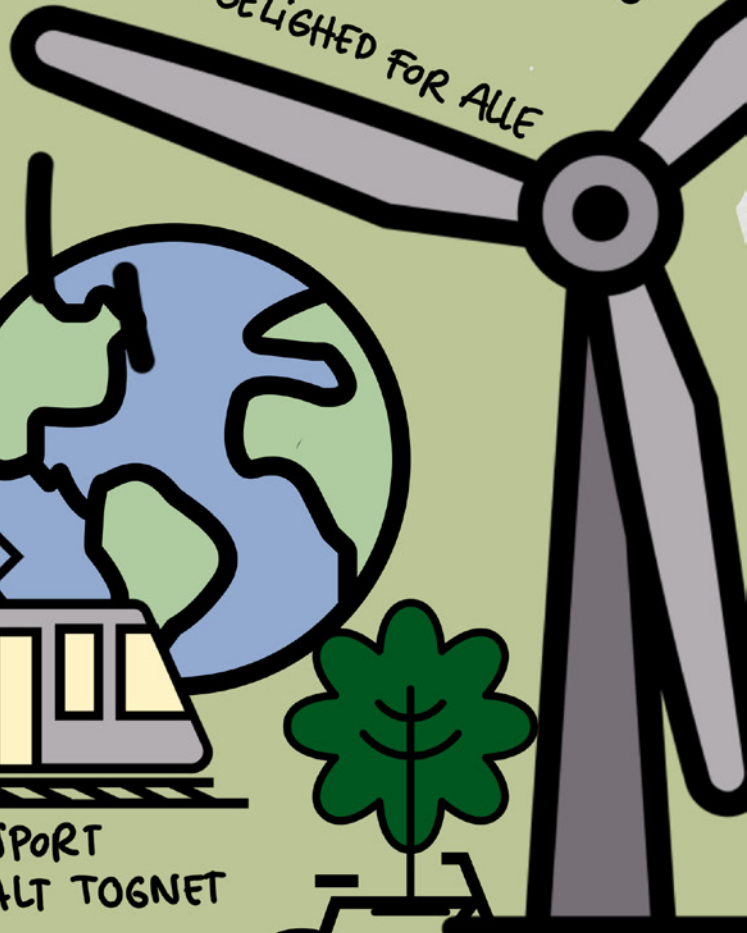

BÆREDYGTIG OFFENTLIG TRANSPORT & VEDVARENDE ENERGIFORSYNING

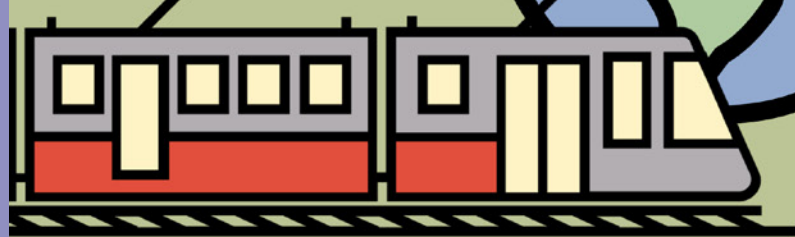
”Skal vi skrue op for den grønne omstilling, så vi bliver uafhængige af Putins gas?”

TILGÆNGELIGHED FOR ALLE

EKSPRESTOG
TIL FREMTIDEN

ERSTATNING AF FLYTRANSPORT
MED ET INTERNATIONALT TOGNET

#8

PRODUCENTER SKAL HOLDES ANSVARLIGE FOR AT PRODUCERE, DISTRIBUERE OG BORTSKAFFE PÅ BÆREDYGTIG VIS

Der skal stilles større krav om bæredygtighed til producenter, da effekten af krav til producenten er større end krav til forbrugeren. Der skal gælde samme krav for importerede som for EU/hjemlig produktion. Kommuner og regioner bør ved indkøb stille krav om bæredygtighed, der kan være højere end EU's minimum. Det er helt åbenlyst i vores øjne, at virksomhederne og producenterne skal holdes ansvarlige for, hvad de sælger til os forbrugere, da det er dem, der har størst indsigt i deres varer og serviceydelser.

Vi anbefaler helt konkret:

1 At lovgivningen i EU og Danmark skal kræve, at producenter og forhandlere yder længere garanti, samt at producentansvaret yderligere udvides til at omfatte reparation og genbrug. Producenterne skal motiveres til at forøge holdbarheden af produkterne samt sikre, at produkternes bortskaffelse er indeholdt i vareprisen. De skal skrive forventet holdbarhed, særligt på forbrugsgoder, der er afhængig af forbrugsintensitet.

2 At der skal stilles lovkrav på EU-niveau om standardisering af alle produkter og services, hvor det er formålstjenligt, i lighed med elektronik og opladere.

3 At kommuner og regioner ved deres udbudsprocedurer skal lave en særlig vurdering af bæredygtighed med hensyn til materialer, produktionsforhold, transport mv.

Husstandsdelte reklamer skal afskaffes. Lokalaviser må overgå til digital distribution.

At der skal indføres en pant på emballage (EU og nationalt). Producenter/forhandlere skal forpligtes til at tilbagetage og sortere emballage. Emballage bør anvendes under overvejelse af miljøhensyn såvel som i forhold til produktets holdbarhed.

At bæredygtig mærkning også kan gælde på ikke-materielle produkter, altså ydelser. Der skal etableres en liste over bæredygtige initiativer, som virksomheder kan tilgå.

#9

NY LEVEVIS KRÆVER NY VIDEN OG NYE KOMPETENCER

Bæredygtigt forbrug kommer til at kræve meget af os alle, og vi kommer til at mangle en masse viden og kompetencer. Det skal der meget mere fokus på – på alle niveauer. Vi anbefaler en generel og tværgående forstærkning af bæredygtighedens rolle i undervisning på alle uddannelsesniveauer og for alle målgrupper. Viden og kompetencer er altafgørende for, at vi kan ændre adfærd. Vi lærer bedst og sjovest sammen med andre mennesker. Der skal skabes støtte og rammer for nye bæredygtige fællesskaber – til alle de rum og anledninger, der er.

Vi anbefaler helt konkret:

1

At innovative håndværksfag skal prioriteres i hele uddannelsesverdenen fra daginstitutioner til og med ungdomsuddannelser; madkundskab, håndarbejde, sløjd, naturforståelse og tekniske færdigheder såsom reparation af elektronik (mekanik) og genanvendelse.

At der skal være fælles offentlige områder i byer, hvor der kan skabes fællesskab, og man kan være tættere på natur. Vi skal alle (med særligt fokus på børn) forstå madens vej fra jord til bord, naturen og få indsigt i konsekvenserne af eget forbrug.

2

At bæredygtighed skal inkluderes i alle fag, og at kompetenceudvikling af undervisere skal prioriteres. Børn og unge skal lære at leve og forbruge mere bæredygtigt – også i forhold til andre forretningsmodeller og finansiering. Det skal ind i læreplaner og lovgivning som en del af dagtilbud, skoler og ungdomsuddannelsesinstitutionernes dannelsesopgave.

At sikre undervisning, oplysning og kampagner i bæredygtighed og ernæring, som sørger for at få alle med.

3

At kommuner og regioner bør indføre madordninger på institutioner samt stille bæredygtighedskurser og faciliteter til rådighed for dette. Man bør bruge fællesskaber (for fødevarer, madklubber etc.) til at skabe gode oplevelser med bæredygtig mad og forbrug, da positive fællesskaber støtter integration af vaner i hverdagen og har positive sundhedseffekter.

At rette myndighed stiller en app til rådighed, der giver den enkelte borger mulighed for at følge egen CO₂-udledning. Der etableres "energioverbliks-app", der følger samlet indkøb energiforbrug (el, gas, vand, m.v.) og vejleder til, hvordan man kan mindske forbrug

At lokale skoler skal arbejde sammen med lokalområdets andre aktører – og arbejde sammen om fælles lokale muligheder og udfordringer. I lokale foreninger og fællesskaber såsom madklubber, frivillige foreninger og forsamlingshuse, kan man arbejde direkte med at motivere til at udbyde flere hold/mere undervisning i bæredygtigt forbrug, f.eks. ved at etablere puljer, der understøtter dette.

VIDEN OM BÆREDYGTIGHED STARTER I SKOLEN

” HVAD

bruger

DU

tid på ? ”

Visualisering: Mona Ebdrup

#10

VI VIL BO GRØNT OG I RENOVEREDE BYGNINGER

Danskerne går meget op i deres hjem og boliger. Vi investerer i vores hjem, og er nogle af dem i verden, der bor på flest kvadratmeter pr. indbygger. 40% af de samlede CO₂-udledninger stammer fra boliger – og det er derfor et oplagt sted at tage fat. Både hvad angår den måde hvorpå vi bygger nyt, renoverer og varetager driften af bygninger. Vi kan ikke fortsætte som nu, f.eks. i forhold til klimaaftryk af nybyggeri! Det skal kunne betale sig at renovere fremfor at bygge nyt, og der skal fokus på ikke bare at lave klimaneutrale boliger – men decideret klimapositive. Der er et stort potentiale i, at dét, vi oplever, er rart at bo i – grønne, ældre renoverede bygninger – også er det, der er mest fremtid i i forhold til klimaet. Der skal laves nyttehaver og vild natur i byerne – både i forbindelse med nybyggeri og omdannelse af eksisterende boliger og byområder.

Vi anbefaler helt konkret:

1

At kommuner og regioner skal gå forrest og anvende klimaneutrale og biogene materialer (for eksempel træ eller tang) i deres byggerier. Ofte er de offentlige byggerier store projekter, og derfor vil en målrettet indsats og kontrol fra politiske klimaudvalg også have en stor effekt. Derudover har Danmark et stort potentiale for at udnytte vores egne biogene ressourcer for at opnå klimaneutralitet i byggerier.

2

At det skal gøres nemmere at få støtte til klimarenovering, som tilgodeser genbrug af de eksisterende materialer. Kommunerne skal være forpligtede til at sørge for, at alle borgere er informerede via kampagner og får den nødvendige hjælp til at bruge disse støtteordninger.

At der bør stilles krav til, at byggematerialer skal kunne skilles ad og genbruges systematisk.

3

At der skal være en standard og gennemsigtighed for opgørelsen af det samlede klimaaftryk på byggerier, hvor hele livscyklussen indgår. Det gælder både nybyggeri og renoveringsprojekter. En eventuel bæredygtighedsmærkning for bygninger og byggerier skal tage højde for bygningens og byggeriets samlede klimaaftryk igennem hele dets livscyklus. Den skal være nem at bruge og forstå, og både kunne bruges af kommercielle og private.

At der skal være en garantiordning i byggeriet, så man sikrer, at nybyggeri holder længere.

At der igennem lokalplanlægningen skal sikres, at der ikke bygges for stort, (for mange kvm per person) og at nye udstykninger indrettes på måder, som sikrer god adgang med offentlig transport/ cykling og deletransportordninger.

At der skal investeres yderligere i at mindske det samlede vandforbrug på kommunalt, regionalt og nationalt plan, herunder at genanvende det i husstande.

#11

MERE NATUR OG GRØNT I BY OG PÅ LAND

Naturen skal have rettigheder, og har krav på beskyttelse, både på land og i by. Det er akut at passe på vores biodiversitet med strengt beskyttet natur, og det er afgørende at lovgive om dette. Det er nødvendigt at udnytte alle kvadratmeter til grønne områder, også i byerne. Områder med natur skal integreres i nybyggeri og på eksisterende bygninger. Arealer, hvor der udledes CO₂, skal mindskes, og arealer, hvor der lagres CO₂, skal øges.

Vi anbefaler helt konkret:

1 At mindst 30% af Danmarks areal fremover skal være beskyttet natur, heraf en tredjedel strengt beskyttet.

2 At kommunerne økonomisk støtter anlæg af grønne tage, haver og tage med solceller, samt at kommunerne stiller eksperthjælp til rådighed til de ejendomme, der måtte ønske at anlægge dem. Kommunerne kan også planlægge at miljøforny et område ad gangen, og f.eks. anlægge grønne tage og natur i større sammenhængende områder, i industriområder eller andre samlede arealer.

3 At der laves grønne korridorer, der forbinder byerne i Danmark, så man kan komme rundt overalt gående og på cykel. Disse områder skal være rekreative områder med skov, parker og natur til glæde for dyr og mennesker.

At kommuner og regioner i deres lokal- og kommuneplaner inddrager områder, hvor man planlægger natur, og her stiller krav om mere vild natur og mindre plads til foderproduktion. Ligeledes skal man på nationalt plan stille krav om flere naturarealer.

At der anlægges skov og natur på offentlige arealer, og at flere og flere områder med tiden inddrages.

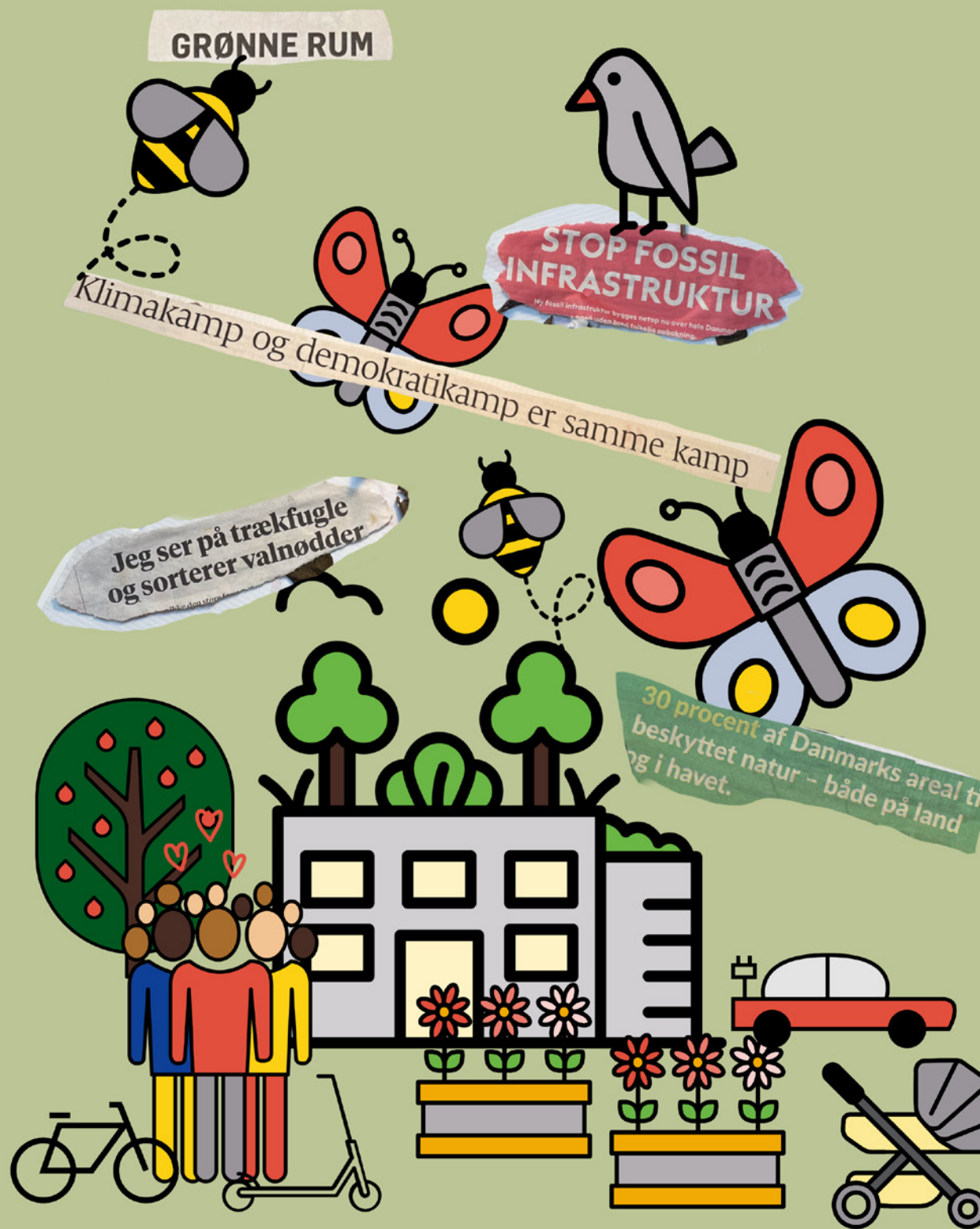
At lokalplaner ikke muliggør parcelhusbyggeri, medmindre der tages hensyn til områdets biodiversitet. I stedet skal der gives plads til natur, at vi bor mindre, lavenergi-transportformer og lokale løsninger med høj grad af deleløsninger.

At der kommunalt og regionalt skal afsættes penge til at etablere grønne områder og vælge den rette vejbelægning ift. klima og miljø, specielt i forbindelse med storbyer, hvor regnvand og oversvømmelser bliver et større problem.

At vi skal have en strengere lovgivning mod forurening af natur – særligt i områder, hvor der indvindes grundvand.

MERE NATUR OG GRØNT I BY OG LAND

Visualisering: Mona Ebdrup

#12

VI VIL DELE, BYTTE OG GENBRUGE – GØR DET NEMT!

En del af den bæredygtige omstilling handler om at forbruge mindre. Og når vi skal forbruge, så er mere genanvendelse og flere deleordninger af forbrugsgoder bedst, fordi det gør, at vi køber mindre nyt. Deleordninger skal gælde forbrug, hvor det er muligt. For eksempel tøj, elektronik, legetøj, møbler, bøger, værktøj og både være for os som borgere, organisationer og virksomheder. Vi ser gerne, at der går sport i at bytte, genbruge og genanvende.

Vi anbefaler helt konkret:

1 At det skal være nemmere at få overblik over alle de steder, hvor der er byttestationer, reparationsværksteder, repair-caféer, genbrugsbutikker, aflevering af genbrugsting osv.

2 At kommunerne, regionerne og staten skal etablere og understøtte flere deleløsninger i boligbyggerier, i nye udstykninger og i eksisterende parcelhuskvarterer. Det gælder f.eks. fælleshuse med værkstedsfaciliteter, værktøj og cykler. Deleløsningerne skal etableres blandt borgere, institutioner, boligforeninger, plejehjem og skoler. Vi foreslår, at kommunen kan oprette de steder, f.eks. på genbrugspladser. De skal være let tilgængelige, og vi anbefaler et bibliotekslignende set-up.

3 At kommunerne skal sikre, at genbrugspladser gøres nemmere tilgængelige for borgere, der vil genbruge materialer, og det skal være nemt at komme af med ting, der kan bruges igen i stedet for at blive til affald.

At der skal arbejdes for deleordninger i erhvervslivet generelt. F.eks. i form af hjælp til at etablere/omdanne landbrugsmaskinstationer, så der kan være deleøkonomi i maskiner og udstyr mellem mindre landbrug og uafhængige firmaer.

At forbedre tilgængeligheden af vejledninger og hjælp til reparation af produkter, så forbrugeren selv har mulighed for at reparere produktet.

#13

MINDRE ULIGHED ER EN FORUDSÆTNING FOR BÆREDYGTIGT FORBRUG – OG OGSÅ MERE RETFÆRDIGT

Vi betragter det som afgørende, at bæredygtig omstilling sker uden at skabe større ulighed og mere uretfærdighed. Det er den rigeste del af befolkningen, der står for størstedelen af CO₂-udledningen, både i Danmark og globalt, og dermed har de også det største ansvar for klimakrisen. Vi mener derfor også, at det er denne gruppe, der skal gå forrest i den grønne omstilling. Vi lægger vægt på, at den økonomisk dårligst stillede del af befolkningen også får mulighed for at leve bæredygtigt. Der skal være mere fokus på lighed i adgangen til bæredygtige fødevarer, offentligt transport, bæredygtige boliger og så videre. Derfor er fairness og lighed vigtige pejlemærker i vores anbefalinger.

Vi anbefaler helt konkret:

1 At klimabelastningen især reduceres for den rigeste procent, og at overforbrug reguleres og beskattes særligt hårdt.

2 At Borgere med lavere indkomst skal støttes økonomisk i f.eks. at investere i bæredygtig renovering af bolig.

3 At der for forskellige områder – mad, transport, bolig og energi – offentliggøres den gennemsnitlige udledning pr. person/husstand, som man kan måle sig op imod.

VORES SPILLEREGLER FOR SAMARBEJDET I BORGERSAMLINGEN

For at skabe gode forudsætninger for samarbejdet, har vi udarbejdet og arbejdet ud fra et fælles sæt spilleregler.

Spilleregler	Spillereglen i praksis
Plads til forskellighed	Ikke den der råber højest, hvis mening vejer tungest, giver plads og respekterer hinandens meninger og perspektiver
Lytte og nysgerrighed	Lyt uden fordomme, lad personen tale færdig, udforske forskelle, stil opklarende spørgsmål
Gå aktivt ind i problematikken	Emnet er det vigtige – ikke personen, gå efter indholdet, man må gerne være kritisk overfor idéen – ikke personen
Repræsentativitet	Dele ud af egne erfaringer og holdninger, fortæl om relevante oplevelser fra eget liv, det du repræsenterer, er vigtigt
Vi taler ordentligt, anerkendende og respektfuldt til hinanden	Vi lytter til hinanden og holder en ordentlig tone i diskussionerne, afbryd ikke, rumme hinanden, forståelse for hinandens synspunkter
Positiv konstruktiv indstilling	Alle går glade hjem, vi bliver klogere, alle kan komme til orde, åben for andres holdninger, opsøge evidens-baseret viden
Ærlighed og åbenhed	Ærlige og bidragende, bidrager alle til drøftelserne med vores eget perspektiv
Sprogbrug og kropssprog	Vi skal tale én ad gangen, vi skal lytte lige så meget, som vi taler

DEL 3

UDTALELSER

ADVISORY BOARD UDTALELSE

Vi har som Advisory Board for Borgersamling Bæredygtigt Forbrug, haft til opgave at rådgive om, og understøtte politisk forankring og implementering af anbefalingerne, samt sikre armslængde i forhold til de opdragsgivende organisationer. Vi har i den indledende fase været med til at kvalificere udvælgelsen af den uafhængige ekspertgruppe i relation til borgersamlingens kernespørgsmål.

Undervejs har vi haft fokus på, hvordan borgersamlingens anbefalinger kan forankres i den videre politiske beslutningsproces og implementering i de 5 partnerorganisationer, og i samfundet i bredere forstand. Med henblik på at sikre, at anbefalingerne kan få størst mulig indflydelse og gennemslagskraft.

Borgersamlinger er en ny måde at inddrage borgerne bedre og mere i at udvikle løsninger på nogle af de komplekse udfordringer, vi sammen skal løse i de kommende årtier på klimaområdet. Forløbet giver os håb for udviklingen af mere og bedre samspil mellem borgere og system. Vi er imponerede og inspirerede af det ansvar borgerne har taget, for at sikre en meget mere bæredygtig fremtid.

Vi er i Advisory Boardet sammensat af ni politikere fra partnerorganisationerne og tre eksterne eksperter. Ansvar for at arbejde videre med anbefalingerne i partnerorganisationerne, er hos de opdragsgivende organisationer, og os der er politikere. Os der er eksperter har i højere grad haft til opgave at rådgive, og komme med inputs til politikerne.

Nu er det op til os som opdragsgivere og andre samfunds aktører at sikre, at anbefalingerne og det store arbejde kommer ud og leve og at vi dermed kommer tættere på at løse de svære og presserende udfordringer på klimaområdet.

Advisory Boardets medlemmer:

Sofie de Bretteville Olsen, regionsmedlem i Region Hovedstaden (S)

Anja Kjelgaard Rosengreen, regionsmedlem i Region Hovedstaden og medlem af byrådet i Halsnæs (F)

Anne Marie Geisler Andersen, regionsmedlem i Region Syddanmark (B)

Kim Johansen, regionsmedlem i Region Syddanmark (S)

Court Møller, kommunalbestyrelsesmedlem i Rudersdal Kommune (B)

Dorte Kollerup Nørbo, kommunalbestyrelsesmedlem i Rudersdal Kommune (F)

Søren Peschardt, byrådsmedlem i Vejle Kommune (S)

Lars Schmidt, byrådsmedlem i Vejle Kommune (V)

Lone Loklindt, viceborgmester Frederiksberg Kommune (B)

Frederik Sandby, sekretariatsleder i Klimabevægelsen

Kurt Strand, journalist og foredragsholder

Steen Hildebrandt, professor emeritus

EKSPERTUDTALELSE

Borgersamling Bæredygtigt Forbrug har haft til opgave at forholde sig til, hvordan vi kan udvikle en bæredygtig fremtid med et bæredygtigt forbrug.

Hvordan skal vi leve? Hvordan skal vi transportere os? Hvordan skal vi bo? Hvordan skal vores madvaner være og hvor skal maden komme fra? Det er blot nogle af de spørgsmål, som borgersamlingen har arbejdet med, og som politikere fra fem kommuner og regioner skal forholde sig til, efter de har modtaget borgersamlingens anbefalinger.

Vores rolle som ekspertgruppe har været at stille solid evidens og forskningsbaseret viden til rådighed for borgersamlingens medlemmer. Borgersamlingens opgave har derefter – uden vores indblanding – været at granske denne viden, at prioritere de forskellige udfordringer og potentialer, og nå frem til deres egne holdninger og anbefalinger.

Vores opgave har ikke været at udvikle forslag og anbefalinger, men at hjælpe med at kvalificere borgernes arbejde med viden, faglige spørgsmål og faktuelle inputs. Det er ikke os, der i sidste ende har besluttet hvilke anbefalinger, som er kommet med og ikke med – endsige prioriteringen af dem. Vi har som ekspertgruppe arbejdet ud fra et armslængdeprincip som gør, at vi kan bekræfte, at hverken vi eller de fem partnerorganisationer har skrevet eller besluttet anbefalingerne. Det er 100% borgersamlingens medlemmers egne anbefalinger.

Vi havde ansvaret for at udvikle en materialesamling med baggrundsviden, så borgerne havde et sagligt og fælles udgangspunkt for at indgå i borgersamlingens forløb og arbejde. Vi har her bidraget med henvisninger til tekster, lydclip, videoklip, figurer med mere. Baseret på en fælles faglig vurdering strukturerede vi samlingen ud fra tre overordnede spørgsmål:

- 1) Hvad er planetære grænser og bæredygtigt forbrug?
- 2) Hvornår er mit forbrug bæredygtigt?
- 3) Hvordan kan vi leve godt og bæredygtigt?

Udover at have produceret materialesamlingen, har vi deltaget med faglige indlæg og stillet op til spørgsmål ved borgersamlingens møder. Vi har givet faglige inputs til borgersamlingens anbefalinger i en tidlig fase, og har stået til rådighed ved onlinemøder for at besvare medlemmernes spørgsmål.

Vi har i ekspertgruppen haft stor gavn af at være en bredt sammensat gruppe med forskellige ekspertiser og baggrunde. Vores sammensætning dækker imidlertid ikke alle faglige tilgange eller emneområder, og det har derfor i flere tilfælde været nødvendigt at indkalde andre eksperter og oplægsholdere, dels når det blev efterlyst af borgersamlingen, dels når vi som ekspertgruppe har fundet det nødvendigt.

Vi er dybt imponerede over borgernes store arbejde og de mange timer, som de har lagt i borgersamlingen. De har rejst på tværs af landet for at mødes, de har forholdt sig til meget viden, de har tænkt kritisk og selvstændigt, og så er de endt med nogle meget ambitiøse anbefalinger. Borgersamlingen har med deres arbejde vist, hvilken styrke der er i at lade borgere på tværs af baggrunde forholde sig til og arbejde med et komplekst emne. De har med deres anbefalinger banet vejen for, hvordan vi for alvor kan rykke Danmark i en meget mere bæredygtig retning.

Når vi læser borgernes endelige anbefalinger, hæfter vi os særligt ved det klare og utvetydige budskab om, at man ønsker politisk handling nu for at begrænse drivhusgasudledningerne, knyttet til danskernes levevis og forbrug. Også selvom det 'gør ondt', som det står i indledningen til anbefalingerne. Herudover hæfter vi os ved, at borgerne er enige om, at omstillingen skal være socialt retfærdig og bidrage til at mindske uligheden i samfundet. Det bør efter vores mening give anledning til

eftertanke blandt alle danske politikere, at et repræsentativt udsnit af danske borgere kan nå til enighed om sådanne anbefalinger. Det sender et stærkt budskab om, at når borgerne gives tid og mulighed for at snakke sig til rette, så er langt de fleste enige om noget helt grundlæggende: ønsket om at leve i et samfund, hvor vi aktivt modarbejder social ulighed, og hvor alle fører en bæredygtig livsstil. Det giver politikerne en klar pejling i forhold til, hvor vi som samfund skal hen og et stærkt mandat til at handle nu og her.

På det mere konkrete niveau, så vil vi gerne her fremhæve nogle af de anbefalinger, som borgerne kommer med. For kommuner og regioner er der interessante anbefalinger i forhold til lokalplanlægning og offentligt forbrug. Borgerne anbefaler, at kommunerne i højere grad hjælper med at rammesætte borgernes bæredygtige levevis via lokalplanlægning som sikrer, at vi kommer til at bo mindre, grønnere og med flere fællesskaber og bedre muligheder for at transportere os bæredygtigt. For både kommuner og regioner er der klare anbefalinger om at sikre, at deres indkøb og forbrug får et lavere klimaaftryk og i højere grad bidrager til bæredygtighed.

På det statslige niveau står budskabet om en høj drivhusgasafgift meget tydeligt frem. Det er dog væsentligt at bemærke sig, at borgerne ønsker en afgiftsstruktur, som sikrer, at også de, som forurener mest qua deres velstand, kommer til at yde et tilsvarende større bidrag via en progressiv afgiftsstruktur, som tillige kan være med til at modvirke ulighed og øge den sociale accept af en afgift. Hertil kommer bemærkelsesværdige anbefalinger i forhold til landbrug og transport, hvor borgerne ønsker en omlægning mod et langt mere plantebaseret landbrug og fødevarerforbrug herhjemme, og et meget større fokus på

cyklisme, delemobilitet og offentlig transport. Det er også bemærkelsesværdigt, at anbefalingerne kræver, at blandt andet elektroniske produkter bør holde længere, og at lovgivningen i EU og Danmark derfor skal kræve, at producenter og forhandlere yder længere garanti og skal motiveres til at forøge holdbarheden af produkterne.

Anbefalingerne er et klart og stærkt mandat fra et bredt udsnit af den danske befolkning. Det bør få de folkevalgte på Christiansborg til at overveje, om ikke det er tid at lægge fastlåste ideologiske positioner, interne magtkampe og hensyn til særinteresser på hylden, og i stedet samarbejde om at gøre danskernes vision for en bæredygtig fremtid til virkelighed.

Vi ser frem til at følge den videre proces.

Borgersamlingens ekspertgruppe:

Charlotte Louise Jensen, forperson for ekspertgruppen, Adfærdsanalytiker i Concito

Gregers Andersen, adjunkt i miljøhumaniora, Aalborg Universitet

Michael Søgaard Jørgensen, lektor i bæredygtig innovation og omstilling, Aalborg Universitet

Jens Friis Lund, professor i politisk økologi, Københavns Universitet

Christian Syversen, adjunkt, Byggeri og teknologi, UCL Odense

Carolina Magdalena Maier, forhenværende sekretariatschef for Dansk Folkeoplysnings Samråd

Rasmus Willig, forhenværende forsker og forperson og medstifter af Andelsgaarde

TREDJEPARTS- SEKRETARIATETS VALIDERING

Klimakrisen og behovet for grøn omstilling er nogle af vor tids helt centrale problemstillinger. Vi kommer ikke i mål med den grønne omstilling uden at udvikle bud på, hvordan vores fremtidige forbrug skal være – på individuelt- og samfundsmæssigt niveau. Borgersamlinger er en international metodetilgang, der de seneste 15 år er vokset, og som har vist sig at have potentiale til at være en del af svaret på, hvordan vi skaber rammer for gode offentlige samtaler.

Med Borgersamling Bæredygtigt Forbrug har vi, i We Do Democracy, deltaget i et partnerskab med 2 regioner og 3 kommuner. Som demokratirådgivere har vi arbejdet ud fra internationale principper for deliberativt demokrati udviklet af OECD på basis af evaluering af 300 borgersamlinger internationalt. Denne validering er en redegørelse for vores vurdering af, i hvilken grad denne borgersamling har opfyldt disse principper.

Vi har haft opgaven at være borgersamlingens tredjepartssekretariat, og har designet og faciliteret borgernes arbejde. Det har været en forudsætning for os, at vi uhindret har kunne designe og gennemføre borgersamlingen i overensstemmelse med OECDs principper. Dette gælder i forhold til parametre som uvildighed, åben stratificeret lodtrækning (v. Analyse & Tal), gennemsigtighed i processen, brug af uafhængig ekspertviden, antallet af timer til rådslagning og opdragsgivers forpligtelse til at modtage og svare på de foreløbige delanbefalinger, samt viderebringe disse uredigeret fra borgersamlingen til offentligheden og opdragsgiverne.

Vi har som sekretariat arbejdet tæt sammen med en lang række chefer, projektledere, procesværter og politikere fra de 5 opdragsgiveres organisationer. Det er i sig selv et eksperiment

at arbejde på tværs af så store og forskelligartede organisationer og det har til tider fyldt meget. Men vi har i hele forløbet oplevet organisationer og politiske ledelser, der har været oprigtigt interesserede i borgernes perspektiv og i at skabe de bedst mulige rammer for forløbet – også når det kom på tværs af gængse måder at arbejde på.

Medlemmerne

Medlemmerne af borgersamlingen har på tværs af baggrunde, generationer og livsformer deltaget respektfuldt, nysgerrigt og engageret i samarbejdet. De er sammen blevet klogere på det komplekse spørgsmål, og har arbejdet på at udvikle bud på, hvordan meningsfulde bæredygtige forbrug kan se ud. Det har de gjort med kvalificeret og dedikeret assistance fra borgersamlingens ekspertgruppe, faglige oplægsholdere og interessenter.

Vi er imponeret over det store sammenhold og den store tillid, som der har været borgerne imellem – trods borgernes meget forskellige baggrunde og udgangspunkter.

Gennem borgersamlingens forløb har der været et naturligt og forudsigeligt frafald af borgere, som også er beskrevet i rapportens del 1.

Frafaldet har ikke været et problem for repræsentativiteten, om end det har ført til en mindre skævvridning. De tilbageværende 44 medlemmer har haft forskellige baggrunde, synsvinkler og livsgrundlag, hvilket også er kommet frem, når vi har været samlet.

Borgersamlingen har undervejs i forløbet afgivet deres stemmer i forhold til retning og indhold på anbefalingerne. På basis heraf har det været muligt at nå frem til meget høj grad af enighed om de endelige anbefalinger. Det er derfor også en samlet borgersamling, der står bag anbefalingerne, og anbefalingerne kan derfor ses som et udtryk for den balance, som medlemmerne kunnet foretage til på tværs af holdninger. En redaktørgruppe, valgt af borgersamlingen, har deltaget i og godkendt den endelige redigering af anbefalingerne og har også besluttet, hvordan den endelige afstemningsform skulle tilrettelægges. Den afsluttende afstemningsproces har været tilrettelagt som en prioritering af de tre vigtigste indsatser indenfor de 13 anbefalinger. 44 medlemmer har deltaget, hvoraf de 35 har

deltaget i afstemningsprocessen. Alle medlemmer har kunnet afgive en minoritetsudtalelse, hvilket ingen har valgt at gøre.

Borgersamling med relevans for hele Danmark

Det er første gang, der i Danmark igangsættes en borgersamling på tværs af regioner og kommuner – og med borgere der statistisk repræsenterer hele Danmark på de valgte kriterier. Det betyder også, at medlemmernes anbefalinger har relevans for staten og for resten af landets regioner og kommuner – for ikke at tale om civilsamfund og den private sektor.

Vi håber opdragsgivere og andre beslutningstagere vil tage disse anbefalinger lige så seriøst som de er lavet. Der er ingen tvivl om, at denne borgersamlings medlemmer både forstår behovet og ønsker handling nu.

Zakia Elvang

På vegne af tredjepartssekretariatet,
We Do Democracy

DEL 4

BORGER- SAMLINGENS PROCES OG FORLØB

KORT OM BORGERSAMLINGER

En borgersamling er en deliberativ demokrati-metode, der giver et repræsentativt udsnit af borgere mulighed for at beskrive og anbefale deres bud på løsninger. Borgersamlinger har vist sig at være gode til at arbejde med svar på komplekse og dilemmafyldte problemstillinger, samt til at udvikle medierede anbefalinger. Det vil sige, at der i processen arbejdes med, hvordan medlemmerne kan udvikle løsninger, som de alle kan se sig i. Deliberativ betyder netop dette – at metoden er baseret på rådslagning, samtale og fokus på fælles løsninger. Medlemmerne af en borgersamling mødes til samlinger over

mindst 20 timer – i denne samling over mange dage. Dermed kan borgerne være med til at kvalificere og skabe grundlag for at styrke den politiske beslutningsproces. Metoden er internationalt anerkendt og bliver anvendt systematisk i blandt andet EU, Canada, Storbritannien, Tyskland, Australien, Irland, Bolivia, Belgien og Finland.

OECD's deliberative principper for borgersamlinger og borgerting, som denne borgersamling har fulgt, er:

BORGERSAMLINGENS ORGANISERING

Styregruppe

Borgersamlingens styregruppe består af chefer fra opdragsgiverne og tredjepartssekretariatet. Styregruppen har taget beslutninger om borgersamlingens projektrammer, såsom økonomi, tidsplan, strategi for implementering af anbefalingerne etc.

Projektgruppen

Borgersamlingens projektgruppe består af medarbejdere fra opdragsgiverne samt fra tredjepartssekretariatet. Projektgruppen har stået for den løbende koordinering på tværs af de forskellige kommuner, regioner og borgersamlingens tredjepartssekretariat, for at sikre, at borgersamlingens arbejde bliver forankret i de forskellige kommuner og regioner.

Tredjepartssekretariatet

We Do Democracy er borgersamlingens uafhængige tredjepartssekretariat, som har haft ansvaret for at være borgersamlingens daglige

sekretariat, at have kontakten med borgerne, samt træffe beslutninger om designet og faciliteringen af borgersamlingen.

Advisory Board

Borgersamlingens Advisory Board består af politikere fra de forskellige regioner og kommuner, samt et par eksperter. Advisory Boardet har haft en rådgivende funktion for borgersamlingens tredjepartssekretariat, projektgruppe og styregruppe. De har blandt andet været med til at sikre uafhængighed og politisk forankring.

Ekspertgruppen

Borgersamlingens ekspertgruppe har haft til opgave at sikre, at borgernes arbejde er funderet på neutral og saglig viden. De har rådgivet borgersamlingens tredjepartssekretariat, og bidraget med viden, oplægsholdere med meget mere.

BORGERSAMLINGENS FORLØB

Det faglige udgangspunkt

Ekspertgruppen, bistået af We Do Democracy, udarbejdede en materialesamling til borgerne. Formålet var at give borgerne en fælles baggrundsviden for borgersamlingens emne. Ekspertgruppen udvalgte tekster til materialesamlingen, som dækker de vigtigste emner på en tilgængelig og oplyst måde. Materialesamlingen var opbygget omkring tre overordnede spørgsmål: 1) Hvad er planetære grænser og bæredygtigt forbrug? 2) Hvornår er mit forbrug bæredygtigt? 3) Hvordan kan vi leve godt og bæredygtigt? Materialesamlingen er at finde på hjemmesiden for borgersamlingen: <https://baeredygtigtforbrug.borgersamling.dk/da-DK/>

Rekruttering og onboarding af borgerne

Via E-Boks blev der udsendt invitationer til 40.000 borgere i Region Hovedstaden og Region Syddanmark, herunder Frederiksberg, Rudersdal og Vejle Kommune. Af disse tilmeldte 640 borgere sig borgersamlingen. Herefter foretog Analyse&Tal en stratificeret lodtrækning blandt de tilmeldte borgere for at sikre, at de 66 borgere, der blev udvalgt, var repræsentative for Danmarks samlede befolkning. Alle de udvalgte borgere blev ringet op og onboardet inden første samling.

Forløbet

Rygraden i forløbet med borgerne har været fem samlinger (møder). Der har været én samling i hver af de fem partnerorganisationer: Region Hovedstaden, Region Syddanmark, Frederiksberg Kommune, Rudersdal Kommune og Vejle Kommune. Som afslutning på borgersamlingen er dette anbefalingsdokument blevet offentliggjort og lanceret i både Vest- og Østdanmark. I modellen på næste side ses overblikket over forløbet.

Udover samlingerne og begivenhederne, som kan ses på næste side, har borgersamlingens medlemmer løbende arbejdet sammen på online møder. Derudover var der et online spørgemøde med ekspertgruppen mellem samling 4 og 5, hvor borgersamlingens medlemmer havde mulighed for at spørge eksperterne ind til deres anbefalinger for at få råd, viden og inspiration. Mellem samling 4 og 5 gav eksperterne også specifikke input til medlemmernes udkast til anbefalinger.

Medlemmerne af borgersamlingen har løbende haft mulighed for at styre, hvilken retning samt hvilke emner inden for emnet bæredygtigt forbrug, de ønskede at arbejde med. Borgerne har derfor haft stor medindflydelse på emnerne for de faglige oplæg, de er blevet præsenteret for på de forskellige samlinger.

Forankring, implementering og pilotprojekter i partnerorganisationerne

BORGERSAMLINGENS ARBEJDSMETODER

I borgersamlingens arbejdsproces har der været anvendt en lang række dialog- og samarbejds-metoder. Formålet har været at skabe en produktiv, engagerende og inkluderende arbejdsform. Hvor det har været muligt at deltage med meget forskellige forudsætninger og præferencer. Hele forløbet har været designet og faciliteret af facilitatorerne fra We Do Democracy – i samarbejde med et hold bordværter.

Nogle af de anvendte metodegreb har været:

- **Vekselvirkning.** Blanding af individuelle refleksioner, gruppearbejde og medierede plenumdialoger.
- **Alt gruppearbejde har været supporteret af bordværterne.** De har fået træning i at understøtte procesarbejde og som har været briefet i formål og arbejdsform forud for hver samling.
- **Faglige input.** Løbende afvejede, pædagogiske og forskningsbaserede faglige oplæg kombineret med plads til, at man som medlem selv har kunnet fordøje, forstå og tage stilling til vigtighed af inputtet.
- **Visuelle og engagerende formater.** Veksle mellem at sidde ved borde, stå op ved boards, bruge rummet og bevæge sig rundt. Bordplakater, afstemnings-klistermærker, papkort og grej til selv at producere og dokumentere resultater.
- **Borgerne producerer selv.** I hele forløbet er det borgerne selv, der har ført pennen og senere har haft hænderne på tastaturet. Både for at sikre legitimitet, brugen af deres eget sprog, men også for at understøtte ejerskab og engagement.
- **Humor, hygge og stemning.** Der er arbejdet med, at medlemmerne skulle føle sig velkomne. Blomster, musik, energiskabende forplejning og en uformel og rar stemning.
- **Mediering af stor-gruppesamtalen i plenum.** Der har været brugt løbende analoge afstemninger for hele tiden at tjekke ind på, om alle var med, og om der skulle arbejdes mere med anbefalingerne.
- **Stimulering af forestillingsevne.** Dette har vi blandt andet gjort gennem en lydrejse og visualiseringer.

Kort om samlingerne

Samling 1

Introduktion til opgaven og emnet

Endagssamling: lørdag d. 24. september 2022, Nærum Gymnasium, Rudersdal Kommune

Formålet med dagen var at introducere medlemmerne for hinanden, borgersamlingens arbejds-metode, processen og borgersamlingens kerne-opgave. Herunder give medlemmerne de første faglige perspektiver på nogle grundlæggende spørgsmål inden for emnet bæredygtigt forbrug, samt give medlemmerne mulighed for at tale med hinanden om emnet og udarbejde deres første bud på både opmærksomhedspunkter og værdigrundlag.

Velkomst og rammesætning v. Ann Sofie Orth, borgmester Rudersdal Kommune og input fra to medlemmer af Advisory Boardet: Court Møller og Dorte Kollerup Nørbo, formand og næstformand Klima- og Miljøudvalget, Rudersdal Kommune.

Borgerne møder hinanden og laver spilleregler

Den første borgersamling begyndte med, at medlemmerne blev præsenteret for opgaven. Herefter sagde medlemmerne goddag til hinanden, præsenterede sig for selv for deres gruppe og talte om forventninger til borgersamlingens forløb. Derefter udarbejdede borger-

samlingen spilleregler for, hvordan borgerne gerne vil arbejde sammen. Disse kan ses under afsnittet 'Borgersamlingens metode'.

Borgersamlingens værdier

Medlemmerne arbejdede med i fællesskab at blive enige om, hvilke værdier der skulle være styrende for arbejde med bæredygtigt forbrug og de endelige anbefalinger.

Oplæg: Faglige introduktioner til emnet bæredygtigt forbrug

Borgersamlingens medlemmer skrev noter, var i dialog med hinanden og samlede til sidst op på væsentlige opmærksomhedspunkter for det videre arbejde, herunder hvad der var særligt vigtigt for medlemmer at få svar på og arbejde videre med.

- **Bæredygtighed og klimabelastning** v. Mikael Bellers Madsen, adfærdsanalytiker Fremtidens Fødevarer, CONCITO
- **Fokus på danskernes forbrug** v. Vagn Jelsøe, chefkonsulent Forbrugerrådet Tænk
- **Et liv med bæredygtigt forbrug** v. Rasmus Willig, forperson for og medstifter for Andels-gaarde, medlem af ekspertgruppen

Samling 2

Vision og faglig viden

Weekendsamling: lørdag d. 5. november til søndag d. 6. november 2022, Københavns Mediegymsnasium, København

Formålet med anden samling var, at medlemmerne skulle arbejde med forestillinger og visioner for fremtidens bæredygtige forbrug og på den baggrund udarbejde et første udkast til en vision for borgersamlingen. Herudover blev medlemmerne introduceret for tre faglige spor inden for bæredygtigt forbrug: fødevarer, boformer og transport, og arbejdede med retningen for borgersamlingens arbejde med udgangspunkt i disse.

Velkomst og politisk rammesætning v. Lars Gaardhøj, regionsrådsformand i Region Hovedstaden.

Sammenhængen mellem klimaaftryk og hverdagsliv

Efter velkomst og introduktion til dagens program udpegede medlemmerne seks talspersoner for borgersamlingen. Talspersonernes rolle har været løbende at udtale sig på borgersamlingens vegne til offentligheden. Talspersonerne har været ansvarlige for borgernes eksterne kommunikation.

Dernæst blev medlemmerne præsenteret for et oplæg om sammenhængen mellem klimaaftryk og hverdagsliv med Charlotte Louise Jensen fra CONCITO, der også er forperson for borgersamlingens ekspertgruppe. Herefter drøftede medlemmerne oplæggets tema i grupper.

Medlemmerne blev herefter inddelt i grupper og arbejdede med de tre domæner: mad, mobilitet og boformer.

Arbejde med forestillinger om en fremtid med bæredygtigt forbrug

Om eftermiddagen kom borgersamlingens medlemmer på en guidet lydrejse til fremtiden, der havde til formål at igangsætte medlemmernes tanker og refleksioner om, hvordan en bæredygtig og meningsfuld fremtid kan se ud. Med udgangspunkt i dette arbejdede medlemmerne med egne fremtidsforestillinger, narrativ og vision for en fremtid med bæredygtigt forbrug. Dernæst kom ingeniør og klimaktivist Alexandra O'Sullivan Freltoft og delte sit bud på en bæredygtig fremtid. Om aftenen var der digtoplæsning om fremtidens klima og bæredygtighed v. Anna Bjerre Johansen fra den

Grønne Ungdomsbevægelse. Herefter åbnede et værksted, hvor medlemmerne lavede deres egne bud på deres forestillinger om en fremtid med bæredygtigt forbrug. Det blev til både collager, taler, digte og sange.

Retfærdighed og ulighed – lokalisering af nøgledilemmaer

Dag 2 startede med et oplæg med Joachim Peter Tilsted fra Lund Universitet om retfærdighed og ulighed i den grønne omstilling. Herefter skrev og drøftede medlemmerne de vigtigste dilemmaer og problemer, der var væsentlige at forholde sig til for at indfri medlemmernes forestillinger om fremtidens bæredygtige forbrug.

Temaværksteder: Viden og mangler – få svar

Herefter arbejdede medlemmerne videre med de tre temaer og identificerede den viden, de allerede havde om emnerne og hvad de var optaget af at få mere viden om. Her stod eksperter til rådighed og kunne hjælpe borgersamlingen med at besvare de spørgsmål, de måtte have til hvert domæne. På baggrund af dette afdækkede medlemmerne mulige anbefalinger inden for hvert domæne.

Temaværksteder: Udfordringer, muligheder og anbefalinger

Efter arbejdet med mere viden og inputs fra eksperterne gik medlemmerne i gang med at arbejde med udfordringer og muligheder inden for de tre spor samt udarbejde skitser til de første anbefalinger. Dernæst gik medlemmerne rundt og fik indblik i de andre gruppers arbejde, prioriterede vigtighed og gav input til arbejdet.

Samlet oversigt over oplæg:

- **Sammenhængen mellem klimaaftryk og hverdagsliv** v. Charlotte Louise Jensen, CONCITO og forperson for ekspertgruppen.
- **Ulighed og retfærdighed i den grønne omstilling** v. Joachim Peter Tilsted, Lund Universitet, ekspert inden for retfærdighed og ulighed i klimakrisen og den grønne omstilling.
- **Visioner for fremtiden** v. Alexandra O'Sullivan Freltoft, ingeniør og klimaktivist.
- **Digtoplæsning og refleksioner over klimabevidsthed** v. Anna Bjerre Johansen fra Den Grønne Ungdomsbevægelse

Samling 3

Tematiske spor og anbefalinger

Weekendsamling: lørdag d. 14. januar – søndag d. 15. januar 2023, Dalum Landbrugsskole, Odense

Formålet med tredje samling var, at medlemmerne skulle arbejde videre med tre temaer: fødevarer, transport og bolig og byggeri og udvikle konkrete anbefalinger til hver af dem. Herudover blev medlemmerne præsenteret for holdninger i interessantlandskabet samt faglig viden om arealanvendelse, der kunne inspirere medlemmerne i deres videre arbejde.

Velkomst og politisk indspil. Michael Nielsen, formand for Udvalget for Regional Udvikling i Region Syddanmark.

Velkomst og introduktion

Efter velkomst og introduktion til weekendens program holdt forstander for Dalum Landbrugshøjskole, Jens Munk Kruse og Birthe Egdal, underviser og projektleder på skolen, oplæg om arbejdet med bæredygtighed på højskolen: "Landbrugsskolerne som frontløbere i den grønne omstilling."

Herefter arbejdede medlemmerne videre med anbefalingerne på tværs af de tre domæner, der blev introduceret på den anden samling. Dernæst præsenterede de anbefalingerne for de resterende medlemmer af borgersamlingen, hvorefter de lavede rådslagning om de foreløbige anbefalinger og vurderede, om de var enige, ændrede og kom med tilføjelser.

Interessentpanel

Paneldeltagerne præsenterede sig selv, fremlagde deres vigtigste budskaber og besvarede spørgsmål fra medlemmer af borgersamlingen. Paneldeltagerne var Maria Stein Knudsen (Landbrug og Fødevarer), Jens Peter Hansen (Cyklistforbundet), Peter Schibye (Odense Renovation) & Gitte R. Reckendorff Nielsen (Passagerrådet). Anders Blok, lektor på Københavns Universitet, modererede samtalen og stillede spørgsmål til paneldeltagerne.

Dag 1 sluttede af med et online besøg af nogle af medlemmerne fra en schweizisk borgersamling, der har arbejdet med bæredygtige fødevarer.

Mere faglig viden og anbefalinger

Dag 2 startede med, at medlemmerne samlede op på interessantpanelets indspark og på den baggrund arbejdede videre med anbefalingerne. Herefter fik medlemmerne et oplæg om arealanvendelse af Tage Duer fra CONCITO. Tage Duer fortalte om fremtidens bæredygtige arealanvendelse, og om grundene til, hvorfor det er afgørende at tænke vores arealanvendelse anderledes, end vi gør i dag.

Fremtidsvision, anbefalinger og værdier

Efter frokost arbejdede borgersamlingen i grupper med formulering af borgersamlingens fremtidsvision, værdigrundlag og anbefalinger på tværs af de tre spor. Efterfølgende præsenterede grupperne deres foreløbige arbejde med vision og anbefalinger til de resterende medlemmer af borgersamlingen. Det gjorde de blandt andet ved at stemme med grønne og røde sedler om alle de foreløbige anbefalinger, hvor grøn indikerede helt eller overvejende enig og rød indikerede helt uenig eller bekymret for indholdet. De steder, hvor der var mange røde sedler, blev der sat ekstra opmærksomhed ind efterfølgende, blandt andet understøttet af mere specifikke noter. Herefter arbejdede borgersamlingen med at forberede det næste møde, det åbne borgermøde, hvor borgersamlingen skulle præsenterer deres anbefalinger og vision for interesserede borgere udefra. Som afslutning blev der samlet op på weekendens vigtigste pointer og fælles opmærksomhedspunkter.

Samlet oversigt over oplæg:

- **Landbrugsskolerne som frontløbere i den grønne omstilling** v. Jens Munk Kruse, forstander om Dalum Landbrugsskole, og underviser og projektleder Birthe Egdal
- **Arealanvendelse** v. Tage Duer, CONCITO
- **Paneldeltagerne** var Maria Stein Knudsen (Landbrug og Fødevarer), Jens Peter Hansen (Cyklistforbundet), Peter Schibye (Odense Renovation) & Gitte R. Reckendorff Nielsen (Passagerrådet). Anders Blok, lektor på Københavns Universitet, modererede samtalen og stillede spørgsmål til paneldeltagerne.

Samling Åbent borgermøde

Online møde: onsdag d. 25. januar 2023

Formålet med det åbne borgermøde var at præsentere borgersamlingens foreløbige anbefalinger for interesserede udefra og give dem mulighed for at stille spørgsmål og komme med input til borgersamlingens videre arbejde. Borgersamlingens medlemmer fik på den måde mulighed for at få nye inputs til deres videre og endelige arbejde med anbefalinger til en bæredygtig fremtid.

Velkomst v. Michael Nielsen, formand for Udvalget Regional Udvikling, Region Syddanmark

Det åbne borgermøde startede med, at borgerne blev præsenteret for projektet og de foreløbige anbefalinger. Herefter var der to gruppesessioner, hvor de interesserede borgere og interessenter stillede spørgsmål og kom med input til borgersamlingen værdier, vision og tværgående anbefalinger med fokus på fødevarer, boformer og transport. Det var medlemmerne selv, der var værter for samlingen og samtalerne med gæsterne.

Deltagerne til det åbne borgermøde

Udover de deltagende medlemmer af borgersamlingen deltog ca. 60 interesserede borgere og repræsentanter for organisationer, samt politikere fra partnerorganisationerne, medlemmer af borgersamlingens styregruppe, projektgruppe og ekspertgruppe.

ORGANISATIONER REPRÆSENTERET TIL DET ÅBNE BORGERMØDE

- Frederiksberg, København, Helsingør, Gladsaxe, Vejle og Svendborg Kommune
- Region Syddanmark, Region Hovedstaden og Region Midtjylland
- Verdensmål i Hverdagsliv
- UCL Erhvervsakademi og Professionshøjskole
- Klimabevægelsen
- NOAH
- Svendborg Erhvervsskole og Gymnasier (HHX)
- Volt Danmark
- Beobachten
- Dansk Design Center
- Regionspsykiatrien Randers
- Vedvarende Energi
- Renosyd
- Have A Say
- Det Bæredygtige Forsamlingshus
- CONCITO

Samling 4

Konkretisering af anbefalinger

Endagssamling: lørdag d. 4. februar 2023, Bygningen i Vejle, Vejle kommune

Formålet med fjerde samling var, at medlemmerne skulle skabe overblik over inputs fra borgersamlingens ekspertgruppe og det åbne borgermøde og på den baggrund arbejde videre med anbefalingerne. Derudover skulle medlemmerne blive klogere på forholdet mellem frihed og bæredygtighed samt lave en plan for at færdiggøre anbefalingerne.

Velkomst v. Søren Peschardt, formand for Klima-, Natur- og Miljøudvalget i Vejle Kommune og medlem af Advisory Board.

Borgersamlingen blev præsenteret for modellen *whole brain*, hvor medlemmerne tog stilling til egne præferencer for at tænke og handle, og betydningen af dette i arbejdet med deres vision og anbefalinger.

Forholdet mellem frihed og bæredygtighed

Herefter fik borgersamlings medlemmer et faglig oplæg om forholdet mellem frihed og bæredygtighed af Gregers Andersen, adjunkt i miljø-humaniora på Aalborg Universitet. I oplægget

fokuserede Andersen på, hvordan man kan forstå frihedsbegrebet i en fremtid med bæredygtigt forbrug.

Videre arbejde med anbefalinger

Herefter blev medlemmerne præsenteret for inputs til de foreløbige anbefalinger fra borgersamlingens ekspertgruppe og borgere fra det åbne borgermøde. På den baggrund tog borgersamlingen stilling til, hvor anbefalingerne kunne blive mere præcise, indflydelsesrige og ambitiøse. Det gjorde de blandt ved at stemme med grønne og røde sedler om alle de foreløbige anbefalinger, hvor grøn indikerede helt enig eller overvejende enig og rød indikerede helt uenig eller bekymret for indholdet. De steder, hvor der var mange røde sedler, blev der sat ekstra opmærksomhed ind efterfølgende, blandt andet understøttet af mere specifikke noter. Derefter arbejdede de videre med de foreløbige anbefalinger og justerede dem på baggrund af de forskellige inputs.

Oplæg:

- **Forholdet mellem frihed og bæredygtighed** v. Gregers Andersen, adjunkt i miljø-humaniora, Aalborg Universitet.

Samling 5

Færdiggøre anbefalingerne

Endagssamling: lørdag d. 25. marts 2023, Frederiksbergs Rådhus, Frederiksberg Kommune

Formålet med femte samling var at færdiggøre borgersamlingens anbefalinger, vision og lydrejse om fremtidens bæredygtige forbrug. Derudover var formålet at runde forløbet godt af.

Velkomst v. Lone Loklindt, viceborgmester Frederiksberg Kommune og medlem af Advisory Board

Efter velkomst og introduktion til dagens program gennemgik medlemmerne anbefalingerne og nedsatte en redaktørgruppe på seks medlemmer, der fik til opgave at lave det redaktionelle arbejde med at færdiggøre borgernes anbefalinger efter den sidste samling.

Skriveværksteder

Herefter startede det store arbejde med at færdiggøre anbefalinger, visionstekst og lydrejse. Medlemmerne blev inddelt i grupper, hvor syv grupper arbejdede med anbefalinger og en gruppe arbejdede med visionen og lydrejsen. Til at hjælpe med at færdiggøre visionsteksten kom Zainab Nasrati, der er spoken word kunstner.

Inden arbejdet i værkstederne gik i gang, blev medlemmerne præsenteret for Visuel Facilitator Mona Ebdrup, der var kommet for at visualisere en række af borgernes anbefalinger. Imens medlemmerne arbejdede i værkstederne, sad Mona centralt i rummet og visualiserede anbefalinger med udgangspunkt i løbende inputs fra borgere samt medlemmernes egne kreative visualiseringer af fremtidens bæredygtige forbrug fra samling 2.

Præsentation og afstemning

Efter værkstederne var der fælles præsentation af arbejdet i grupperne. Visionsteksten blev læst højt og resten af medlemmerne kunne kommentere og give inputs til redaktørgruppen, der skulle færdiggøre arbejdet. Herefter blev anbefalingerne hængt op på vægge og medlemmerne fik tid til at gå rundt og læse, prioritere og skrive kommentarer til den frivillige redaktørgruppe.

Afrunding af dagen, refleksion, og proces frem mod dellancering

Samlingen blev afsluttet med en refleksionsopgave over, hvad medlemmerne har lært, en orientering om den videre proces mod lanceringerne af anbefalingerne samt fejring af borgersamlingens arbejde.

OBSERVATØRER

I løbet af borgersamlingens samlinger har der været en række observatører med. Som observatør må man ikke blande sig i borgernes arbejde, men udelukkende observere fra borde/stole bagest i lokalet. Som observatør har man underskrevet en kontrakt for de regler, som gør sig gældende for observatører.

Følgende politikere har været med undervejs som observatører:

Lars Gaardhøj (regionsrådsformand) Region H), Anne Marie Geisler Andersen (Region Syddanmark), Michael Nielsen (Region Syddanmark), Sofie de Bretteville Olsen (Region Hovedstaden), Lone Loklindt (viceborgmester, Frederiksberg), Anja Rosengreen (Region Hovedstaden), Dorte Nørbo Kollerup (Rudersdal Kommune), Court Møller (Rudersdal Kommune), Ann Sofie Orth (Borgmester, Rudersdal Kommune), Søren Peschardt (Vejle Kommune)

Derudover har følgende været med som observatør:

Anette Pittelkow, Kathrine Wehrs (Speciale-studerende), Pia Stalgaard (Gentofte Kommune), Louis Flindt Rask, Hanne Juel (Region Midtjylland), Jonna Tveskov (Region Syddanmark), Mona Ebdrup, Zainab Nasrati, Karen Gottschalck (Center for bæredygtigt forbrug), Benjamin Kirkeskov (Klimabevægelsen), Morten Ammitzbøl (Klimabevægelsen) Amalie Laursen (Region H), Eva Christina Jacobsen (Region H), Helen Lundgaard (Region H), Pia Krüger Johansen (Region H), Lærke Sibylline Kyed (Region H), Ditte Vesterager Christensen (Region H), Annette Linda Pedersen (Frederiksberg Kommune), Jacob Dahl-Hesselkilde

(Frederiksberg Kommune), Jonas Jakobsen (Frederiksberg Kommune), Emilie Hansen (Frederiksberg Kommune), Thomas Niebuhr (Frederiksberg Kommune), Katrine Vestergaard Petersen (Rudersdal Kommune), Sandra Scheller (Rudersdal Kommune), Mie Westh (Rudersdal Kommune), Lene Henriksen (Regions Syddanmark), Nynne Wilhelmsen (Region Syddanmark), Rasmus Rønde Møller (Region Syddanmark), Jonas Svane Jakobsen (Region Syddanmark), Anne Kjær Christensen (Region Syddanmark), Agnieszka Bentzen (Region Syddanmark), Dana Laura Cernat (Vejle Kommune), Maren Pilegård Andersen (Vejle Kommune), Pernille Gilling (Vejle Kommune), Per Egedal Iskov (Regions H), Thomas Dyhr Vestergaard (Regions Syddanmark), Kim Bo Johansen (Vejle Kommune), Marie Jørgensen (Frederiksberg Kommune), Charlotte Louise Jensen (Concito), Gregers Andersen (Aalborg Universitet), Michael Søgaard Jørgensen (Aalborg Universitet), Jens Friis Lund (Københavns Universitet), Joachim Peter Tilsted (Lund Universitet), Søren Have (Concito), Line Valdorff Madsen (Aalborg Universitet), Christian Syversen (UCL – Erhvervsakademi), Jens Munk Kruse (Dalum Landbrugsskole), Birthe Egdal (Dalum Landbrugsskole), Alexandra O'Sullivan Freltoft (Energy Modelling Lab), Anna Bjerre Johansen (Den Grønne Ungdomsbevægelse), Rasmus Willig (Andelsgaard), Mikael Bellers Madsen (CONCITO), Vagn Jelsø (Forbrugerrådet Tænk), Anders Blok (Københavns Universitet), Jens Peter Hansen (Cyklistforbundet), Maria Stein Knudsen (Landbrug og Fødevarer), Peter Schibye (Odense Renovation), Gitte R. Reckendorff Nielsen (Passagerrådet)

VIL DU VIDE MERE

Hvis du er interesseret i at dykke mere ned i indhold og materiale på samlingerne, kan du gå på opdagelse på borgersamlingens hjemmeside <https://baeredygtigtforbrug.borgersamling.dk/da-DK/>. Her kan du også finde videoer af ekspertoplæg for borgersamlingen, læse indlæg fra interessenter og læse endnu mere om designprincipper og metoden for borgersamlingen.

FÆRDIGGØRELSE AF ANBEFALINGERNE OG OVERDRAGELSE TIL OPDRAGSGIVERNE

Borgersamlingens redaktørgruppe fik til opgave at færdiggøre borgersamlingens anbefalinger redaktionelt ud fra den vejledende afstemning og de noter, som medlemmerne gav under afstemningen til samling 5. Redaktørgruppen mødtes til to onlinemøder for at færdiggøre anbefalingerne. Herefter blev anbefalingerne præsenteret for borgersamlingen til et online-møde, hvorefter borgersamlingens medlemmer havde to døgn til at stemme digitalt for at prioritere de tre vigtigste anbefalinger under hver af de 13 hovedanbefalinger. 35 af borgersamlingens medlemmer deltog i den afsluttende prioritering

Borgersamlingens anbefalinger er blevet lanceret og overdraget til politikere fra de fem partnerorganisationer på to lanceringsarrangementer Vestdanmark (Vejle) og i Østdanmark (Rudersdal).

Lanceringerne er medlemmers mulighed for at præsentere anbefalingerne til politikere, og have en dialog med politikerne om anbefalingerne.

Borgersamlingens anbefalingerne bliver også præsenteret på forskellige folkemøder, såsom Folkemødet på Bornholm og Klimafolkemødet i Middelfart.

Ved afslutningen på borgersamlingens forløb har borgerne besvaret en survey, som de også svarede på inden borgersamlingens start. Den er lavet i samarbejde med Lars Tønder, Professor på Københavns Universitet, og har til formål at blive klogere på, hvad borgerne har fået ud af at være med i borgersamlingen. Surveyen følger OECD's standarder for borgersamlinger. Resultaterne heraf vil blive offentliggjort forår 2023.

TAK

Først og fremmest skal der lyde en stor tak til alle borgersamlingens medlemmer. Både de, som har været med i hele forløbet, men også de borgere, som kun var med i starten. Borgersamlingens medlemmer har lavet et forbilledligt arbejde.

Derudover skal der lyde en stor tak til alle partnerorganisationerne og de mange involverede medarbejdere fra de forskellige partner-

organisationer: til procesværterne, til projektgruppen, til kommunikationsgruppen, til administrative medarbejdere, til projektleder Ditte Vesterager Christensen, til styregruppen. Derudover en stor tak til ekspertgruppen og Advisory Boardet for deres rådgivning og vejledning – og for sammen med tredje-partssekretariatet, We Do Democracy, at have sikret en uafhængig proces, som lever op til OECD's standarder for borgersamlinger.

Anbefalinger

Borgersamling Bæredygtigt Forbrug

Redigeret og udarbejdet af borgersamlingens tredjepartssekretariat, We Do Democracy. Del 2 er lavet i samarbejde med borgersamlingens medlemmer og redaktørgruppe.

April 2023

Design: BGRAPHIC

Tryk: Christensen Grafisk

Foto: We Do Democracy
og Fotojournalist, Jens Wognes

Visualiseringer: Mona Ebdrup,
<http://www.monaebdrup.com>

Projektpartnere

Projektet er en del af

Projektet er støttet af

**WE DO
DEMOCRACY**